

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

LATVIJAS UNIVERSITĀTES
ŽURNĀLS

Nr. 1.

Juridiskā zinātne

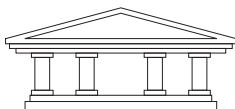
JOURNAL
OF THE UNIVERSITY OF LATVIA

No. 1

Law

UDK 34(051)
La 811

Latvijas Universitātes Žurnāls „Juridiskā zinātne”
(Journal of the University of Latvia „Law”)
ir izdots, pateicoties „Zvērināta advokāta Andra Grūtupa biroja” ziedojumam

un Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes fonda atbalstam.

LU Žurnāls „Juridiskā zinātne” ir LU Rakstu sērijas „Juridiskā zinātne” turpinājums.

Galvenais redaktors prof. *Dr. iur.* **Jānis Lazdiņš**, Latvijas Universitāte, Latvija

Redkolēģija

Prof. *Dr. habil. iur.* **Kalvis Torgāns**, Latvijas Universitāte, Latvija

Prof. *Ph. D.* **Pauls Varuls** (*Paul Varul*), Tartu Universitāte, Igaunija

Prof. *Dr. iur.* **Pēters Jervelāids** (*Peeter Järvelaid*), Tallinas Universitāte, Igaunija

Prof. *Dr. iur.* **Valentija Liholaja**, Latvijas Universitāte, Latvija

Prof. *Dr. iur.* **Naģežda Nižņika** (*Надежда Нижник*), Sanktpēterburgas IM universitāte, Krievija

Prof. *Dr. iur.* **Sanita Osipova**, Latvijas Universitāte, Latvija

Prof. *Dr. iur.* **Ingo Zaengers** (*Ingo Saenger*), Vestfāles Vilhelma universitāte, Minstere, Vācija

Asoc. prof. *Dr. iur.* **Kaspars Balodis**, Latvijas Universitāte, Latvija

Asoc. prof. *Dr. iur.* **Daiga Rezevska**, Latvijas Universitāte, Latvija

Dr. iur. **Rainers Kempers** (*Rainer Kemper*), Vestfāles Vilhelma universitāte, Minstere, Vācija

Latviešu teksta literārā redaktore **Ieva Zarāne**

Angļu tekstu literārais redaktors **Imants Mežaraups**

Maketu un vāka dizainu veidojusi **Ieva Tiltiņa**

Visi krājumā ievietotie raksti ir recenzēti.

Pārpublicēšanas gadījumā nepieciešama Latvijas Universitātes atļauja.

Citējot atsauce uz izdevumu obligāta.

© Latvijas Universitāte, 2010

ISSN 1691-7677

ISBN 978-9984-45-246-3

Valsts tiesību attīstība Latvijā: otrais neatkarības laiks

The Development of Constitutional Law in Latvia: The Second Period of Independence

Dr. iur. Ringolds Balodis

LU Juridiskā fakultāte
Valststiesību zinātņu katedras profesors
E-pasts: Ringolds.Balodis@lu.lv

Dr. iur. Annija Kārklīņa

LU Juridiskā fakultāte
Valststiesību zinātņu katedras docente
E-pasts: Annija.Karklina@lu.lv

Publikācija veltīta valststiesību attīstībai Latvijā kopš 1990. gada 4. maija, t. i., brīža kad tika pieņemta LPSR AP deklarācija „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”, ar kuru tiek atzīta Latvijas valsts tiesiskā nepārtrauktība un atjaunota 1918. gada 18. novembrī dibinātā republika. Rakstā hronoloģiskā secībā tiek analizēti būtiskākie notikumi valststiesību attīstībā no 1990. gada 4. maija līdz 2010. gadam.

Autori valststiesību attīstībā pēc neatkarības atjaunošanas izdala četrus posmus, kuru laikā Latvijas Republikā notikuši būtiski konstitucionāla rakstura pārvērsieni.

Rakstā sniegts autoru vērtējums par pozitīvajiem un negatīvajiem aspektiem, kuri notikuši šajā periodā, kā arī tiek ieskicēti Latvijas valststiesību turpmākās attīstības virzieni.

Atslēgvārdi: otrais neatkarības laiks, deklarācija „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”, Pilsoņu kongress, valsts pārvaldes reforma, Latvijas normatīvā regulējuma attīstība, Satversmes grozījumi, konstitucionālo tiesību saturs, valsts institucionālās sistēmas uzlabošana, Latvijas normatīvā regulējuma un prakses vājās vietas, cilvēktiesību un tiesiskuma stiprināšana, tiesību modernizācija, tautas vēlēta prezidenta institūts

Satura rādītājs

<i>Ievads</i>	26
1. <i>Otrā neatkarības laika pirmais posms (1990–1993)</i>	26
2. <i>Otrā neatkarības laika otrais posms (1993–1995)</i>	30
3. <i>Otrā neatkarības laika trešais posms (1995–2000)</i>	32
4. <i>Otrā neatkarības laika ceturtais posms (2000–2009)</i>	34
5. <i>Problēmas un to iespējamie risinājumi</i>	38
<i>Kopsavilkums</i>	41
<i>Izmantoto avotu saraksts</i>	41
<i>Literatūra</i>	41
<i>Normatīvie akti</i>	44
<i>Judikatūra</i>	45
<i>Atsauces</i>	45
<i>Summary</i>	52

levads

2009. gadu var uzskatīt par Latvijas otrā neatkarības laika pilngadības sasniegšanu – ir pagājuši 18 gadi kopš 1991. gada 21. augusta, kad Latvija atguva pilnu valstisko neatkarību un demokrātiskas valsts statusu. Lai arī pilna neatkarība tika atgūta 1991. gadā, šajā rakstā valststiesību attīstība Latvijā aplūkota, sākot ar 1990. gadu, kad līdz ar 1990. gada 4. maija deklarācijas pieņemšanu tika nosprausts kurss uz mērķtiecīgu Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu.

Šī raksta mērķis ir atskatīties uz šiem relatīvi neseniajiem notikumiem Latvijas valstī un ieskicēt būtisko, kas šajā laikā noticis valststiesību jomā un ļauj konstatēt gan pieļautās kļūdas, gan sasniegumus.

Rakstā laiks kopš 1990. gada tiks apzīmēts ar terminu *otrais neatkarības laiks*. Lai arī pirmajā brīdī attiecībā uz neatkarīgās Latvijas periodu nošķiršanu saprotamākais šķiet iedalījums Pirmajā un Otrajā republikā (līdzīgi francūžiem, kuriem šobrīd kopš 1958. gada ir Piektā republika¹), tomēr pret šādu iedalījumu ir konceptuāli iebildumi. Vairums Rietumvalstu nav nekad atzinušas Latvijas okupāciju², un, kā pamatoti norāda Saeimas Juridiskā biroja vadītājs Gunārs Kusiņš, iedalījums „republikās” nozīmētu „saišu saraušanu ar pagātņi”³. Arī bijušais Satversmes tiesas priekšsēdētājs Aivars Endziņš šai sakarā ir noraižējis par kontinuitātes apšaubīšanu.⁴ Tāpēc Latvijā pareizāk būtu runāt par pirmo un otro neatkarības laiku, jo, bez šaubām, no Latvijas konstitucionālo tiesību viedokļa Latvijas valsts atguva neatkarību, nevis tika nodibināta no jauna.⁵

No iedalījuma nevar izvairīties, jo pirmā un otrā neatkarības laika periodi gan kvalitatīvi, gan seku analogijas ziņā, gan tiesiskās pieredzes jomā ir atšķirīgi. Starp 4. un 5. Saeimu⁶ ir „Satversmes apturēšanas” laiks un trīs okupācijas periodi, no kuriem viens ilga gandrīz piecdesmit gadus. Latvijas Republika nav viendabīgs veselums atšķirībā no Vācijas Federatīvās Republikas, kura pēc Veimāras Republikas kļuva par nacistisko Trešo reihu, bet pēc kara – par Vācijas Federatīvo Republiku, neskatoties uz to, ka daļa tās teritorijas (piecas zemes) atradās „citā” valstiskā statusā (Vācijas Demokrātiskā Republika). Līdzīgi varētu par piemēriem runāt Spānijas, Francijas, Krievijas un citos gadījumos.

Turpmāk rakstā, ņemot vērā pastāvošo praksi,⁷ Latvijas otrā neatkarības laika valststiesību attīstība aplūkota šādos posmos:

- 1) no 1990. gada līdz 1993. gadam;
- 2) no 1993. gada līdz 1995. gadam;
- 3) no 1995. gada līdz 2000. gadam;
- 4) no 2000. gada līdz 2009. gadam.

1. Otrā neatkarības laika pirmais posms (1990–1993)

Otrais neatkarības laiks sākas ar 1990. gada 4. maija Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes (LPSR AP) deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” (turpmāk – Neatkarības deklarācija) pieņemšanu.⁸ Neapšaubāmi, tas bija nozīmīgs pagrieziena punkts Latvijas valstiskuma attīstībā.

Neatkarības deklarācijas būtība ir 1918. gada 18. novembrī dibinātās Latvijas Republikas atjaunošana uz tiesiskās pēctecības pamata.⁹ Deklarācijā visaugstākajā līmenī tiek atzīta tiesiskā nepārtrauktība un atjaunota 1918. gada 18. novembrī dibinātā Latvijas valsts.¹⁰ Neatkarības pasludināšana balstījās uz tēzi, ka Latvijas valsts un tās Satversme *de iure* savu darbību nav pārtraukusi un pārejas periodā tiek ievērots kontinuitātes (valstiskās pēctecības) princips attiecībā uz pirmā neatkarības

laika tiesību aktiem. Deklarācijas galvenā funkcija tādējādi nav valsts proklamēšana, bet gan atjaunošana, līdz ar to Neatkarības deklarācija Latvijas tiesību sistēmā nostiprināja nepārtrauktības doktrīnu. Arī piecpadsmit gadus pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas Latvijas Republikas Satversmes tiesa savā spriedumā norāda, ka par Neatkarības deklarācijas preambulas galveno funkciju ir uzskatāma tieši Latvijas nepārtrauktības doktrīnas nostiprināšana Latvijas tiesību sistēmā.¹¹ No tiesību teorijas viedokļa raugoties, Neatkarības deklarācijai ir konstitucionāla likuma statuss.¹² Deklarācijā pirmo reizi okupācija tiek atzīta kā juridisks fakts,¹³ jo Latvijas „dalība” PSRS sastāvā atzīta kā prettiesiska no paša sākuma, – 1940. gada 21. jūlija deklarācija „Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā” tiek atzīta par spēkā neesošu kopš tās pieņemšanas brīža. Neatkarības deklarācija pasludina, ka Latvijas un Krievijas attiecības tiks veidotas uz joprojām spēkā esošā 1920. gada 11. augusta Miera līguma pamata, kurā uz mūžīgiem laikiem ir atzīta Latvijas valsts neatkarība.

Kā būtisks pavērsiens jānorāda Deklarācijā ietvertais lēmums atjaunot Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā, bet līdz Satversmes jaunās redakcijas pieņemšanai apturēt Satversmi, izņemot Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu, t. i., Satversmes konstitucionāli tiesisko pamatu, kurš ir grozāms tikai tautas nobalsošanā.

Tas liecina, ka Neatkarības deklarācijas autori bija pārliecināti, ka ir nepieciešams izstrādāt jaunu valsts konstitūciju, jo Satversme ir novecojusi, pārāk īsa, nekonkrēta. Tādēļ deklarācijas 7. punktā minēts izveidot komisiju, kas izstrādātu Satversmes jaunu redakciju, kura atbilstu „pašreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim”.

Balstoties uz Neatkarības deklarāciju, LPSR AP visai drīz sāka darbu pie jaunas konstitūcijas izstrādāšanas. 1990. gada 31. jūlijā AP izveidoja speciālu darba grupu,¹⁴ iekļaujot tajā 22 deputātus. Darba grupai tika uzdots iesniegt projektu Augstākās Padomes Prezidijam līdz 1991. gada 1. janvārim. Minētajā termiņā uzdevums netika izpildīts, jo darbu kavēja konceptuālas neskaidrības un arvien pieaugošie Latvijas Tautas frontes (LTF) frakcijas deputātu protesti grozīt 1922. gada Satversmi. Rezultātā tika nolemts nevis grozīt Satversmi, bet izstrādāt projektu „Pamatlikums pārejas periodam”. Pārejas perioda pamatlikuma projekts sastāvēja no 95 pantiem, un to 1991. gada 20. jūnijā izdevās pieņemt pirmajā lasījumā, taču, kā norāda profesors Romāns Apsītis, „svitru pārejas perioda Pamatlikumam pārvilka” 1991. gada 19. augusta PSRS valsts apvērsuma mēģinājums un vēlāk 21. augustā pieņemtā Konstitucionālā likuma 1. pants, kas noteica, ka Latvijas Republikas valstisko statusu nosaka 1922. gada 15. februāra Satversme. Līdz ar to tika uzņemta virzība uz Satversmes pilnīgu atjaunošanu.¹⁵

*Nullum simile est idem*¹⁶ – Eiropas Kopienas tiesnesis un viens no Neatkarības deklarācijas autoriem Egils Levits, salīdzinot deklarāciju ar Lietuvas un Igaunijas analogiska rakstura konstitucionālajiem dokumentiem, atzīst, ka deklarācija ir visprecīzāk formulētais dokuments.¹⁷

Pilsoņu Kongresa (turpmāk – PK) Komiteja, iepazinusies ar Neatkarības deklarāciju, 1990. gada 15. maijā konstatēja, ka tas ir tiesiski korekts un politiski izsvērts dokuments, kura pamatnostādnes atbilst arī PK gribai.¹⁸ Līdz ar to PK virzienam kā neatkarības atjaunotājam zuda jēga, jo uzdevums bija izpildīts un mērķis – Latvijas valsts atjaunošana – bija sasniegts.

Neapšaubāmi, 4. maija deklarācija vērtējama kā viens no neatkarīgās Latvijas valsts atjaunošanas svarīgākajiem konstitucionālo tiesību aktiem. Tas ir fundamentāls pamatakmens, uz kuru balstoties pamazām veidojas brīva, neatkarīga,

demokrātiska un tiesiska Latvijas valsts,¹⁹ tā ir sākums pārejai no „dozētas neatkarības” uz pilnīgu neatkarību un ir padomju tiesību sistēmas atcelšanas sākums.²⁰

Kā nākamais pavērsiens Latvijas valsts attīstībā jāizceļ 1991. gada augusta puča notikumi, kuru rezultātā 1991. gada 21. augustā AP pieņēma konstitucionālo likumu „Par Latvijas Republikas valstisko statusu”.²¹ Tas ir Neatkarības deklarācijai pakārtots dokuments, jo Neatkarības deklarācija, bez šaubām, jāuzskata par atskaites punktu.²²

1991. gada 21. augusta konstitucionālais likums pieņemts laikā, kad pie Augstākās Padomes atradās OMON bruņutransportieri un OMON karaspēks fiziski ietekmēja arī vietējos iedzīvotājus, un pastāvēja reāli draudi, ka OMON iebruks Augstākās Padomes ēkā. Saspringtajā situācijā par šo likumu balsoja 111 deputāti, pret – 13.²³ Konstitucionālajā likumā tiek uzsvērts, ka 1991. gada 19. augustā PSRS valsts apvērsuma rezultātā ir beigušas pastāvēt PSRS valsts varas un pārvaldes institūcijas un PSRS valdība ir apliecinājusi savu nespēju risināt konstruktīvas sarunas par Latvijas valstiskās suverenitātes atjaunošanu. Likumā tiek noteikts, ka Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika, kurā valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai un kuras valstisko statusu nosaka 1922. gada 15. februāra Satversme. Tādējādi Latvijas PSR Konstitūcija no šī brīža vairs netika atzīta par spēkā esošu.

Konstitucionālā likuma 2. pants nosaka, ka tiek atcelts 4. maija deklarācijas 5. punkts, kas noteica pārejas periodu Latvijas Republikas valsts varas atjaunošanai *de facto*. Konstitucionālajā likumā nostiprināts regulējums, ka līdz Saeimas saukšanai augstāko valsts varu realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome (AP) un ka Latvijas teritorijā ir spēkā tikai tās augstāko valsts varas un pārvaldes institūciju likumi un lēmumi. Tāpēc ar šo likumu pilnībā tiek atjaunota Latvijas valstiskā suverenitāte. Līdzīgu likumu dienu iepriekš bija pieņēmusi Igaunijas AP, un, kā uzskata akadēmiķis Tālavis Jundzis, kaimiņu piemērs lika sarosīties arī Latvijas parlamentāriešiem.²⁴

Kā vērtā ņemams notikums šī laika posma vēsturē ir jāizceļ arī 1991. gada 3. martā veiktā Vislatvijas tautas aptauja, kurā varēja piedalīties visi Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji vecumā no 18 gadiem. Aptaujas dalībniekiem bija jāatbild uz jautājumu – „Vai jūs esat par demokrātisku un valstiski neatkarīgu Latvijas Republiku?” Aptaujas rezultāti pārliecinoši parādīja iedzīvotāju atbalstu neatkarīgas valsts izveidei, jo no 87,56% balsstiesīgajiem, kuri piedalījās šajā aptaujā, 73,68% iedzīvotāju teica jāvārdu Latvijas neatkarībai,²⁵ un tas arī bija viens no faktoriem, kas Augstāko Padomi mudināja veikt nākamās darbības valstiskuma atjaunošanai.

Kā pamatoti norāda T. Jundzis, valsts atjaunošanas posmu no 1990. gada 4. maija līdz 1991. gada 21. augustam var definēt kā tipisku divvaldības periodu.²⁶ Šis periods raksturojams kā divu valdību laiks, jo Latvijas Republikas rīcībā vēl nebija pietiekamu resursu, lai spētu pilnībā nodrošināt valsts varu, un valstī joprojām atradās iespaidīgs padomju karaspēka kontingents. Šī laika sarežģīto situāciju apliecina arī tas, ka vēl pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas valstī pastāvēja Latvijas PSR Prokuratūra, kura atradās PSRS ģenerālprokurora pakļautībā un kura konsekvēnti darbojās pret Latvijas neatkarību. Arī pēc tam, kad 1990. gada 26. septembrī Augstākā Padome pieņēma likumu „Par prokurora uzraudzību Latvijas Republikā”, saskaņā ar kuru tika izveidota Latvijas Republikas Prokuratūra, valstī darbojās gan jaunizveidotā, gan Latvijas PSR prokuratūra, turklāt pēdējā no tām bija finansiāli un materiāli izdevīgākā situācijā.²⁷

Izvērtējot šo periodu, jāsecina – tā kā savulaik Satversme tika „iesaldēta”²⁸ un K. Ulmaņa režīms to nenomainīja ar citu konstitūciju, mums bija iespējams atšķirīgs

konstitucionāls risinājums salīdzinājumā ar Igauniju un Lietuvu. Kaimiņvalstīm bija jāveido un jāapstiprina jauna konstitūcija,²⁹ bet Latvija varēja atjaunot savu Satversmi.

Šajā periodā „pārejas parlaments” (AP) plānveidīgi aizstāja PSRS un citus tiesību aktus ar jaunradītiem Latvijas Republikas tiesību aktiem. Tika pieņemta virkne likumu, kas kardināli grozīja līdzšinējo dzīvi, un juridiski tika nostiprinātas sociālistiskajām tiesībām neraksturīgās pilsoniskās brīvības. Jau uzreiz pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas Latvija pievienojās 51 starptautiskam dokumentam cilvēktiesību jomā.³⁰ Tikai viena gada laikā AP, aizpildot tiesisko vakuumu, steigā pieņēma 140 likumus un 349 lēmumus.³¹

No cilvēka pamattiesību viedokļa svarīgs ir 1991. gada 10. decembrī pieņemtais konstitucionālais likums „Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi”³². (No konstitucionālo tiesību aspekta tas gan ir diskutabls.³³) Šis likums līdz 1998. gada oktobrim, kad spēkā stājās Satversmes 8. nodaļa, aizpildīja tukšo cilvēka pamattiesību regulējuma nišu. Konstitucionālais likums sastāvēja no 44 pantiem, kas bija sadalīti trīs nodaļās: vispārējos noteikumos, pilsoņu tiesībās un pienākumos un visu cilvēku tiesībās un pienākumos. Lai gan, izstrādājot šo likumu, tā autori bija vadījušies no starptautisko cilvēktiesību dokumentiem, eksperti ir norādījuši, ka tas savu uzdevumu pildīja vāji, un viens no tā galvenajiem vājuma iemesliem bija „formāla konstitucionāla statusa trūkums”³⁴.

Šajā laikā sākās valsts pārvaldes reorganizācija. 1992. gada 18. martā tika pieņemts likums, kas regulē valdības darbu, t. i., likums „Par Latvijas Republikas Ministru Padomi”, bet pēc vairākiem mēnešiem tika aizpildīts „robs” likumdevēja institūcijas regulējumā, jo 1992. gada 25. augustā spēkā stājās pieņemtais LR AP likums „Par Latvijas Republikas Augstākās Padomes darba organizāciju līdz Saeimas sanāksšanai”.

No 1990. gada līdz 1993. gadam Latvijā tika likvidētas, pārveidotas un apvienotas daudzas padomju varas laikā izveidotās institūcijas.³⁵ Vairākas pirmskara laikā Latvijā pastāvējušās institūcijas tika atjaunotas, bet daudzas – radītas no jauna. Latvijas Republikas izpildvara neatzina tādas padomju laika ministrijas kā Valsts celtniecības ministriju, Latvijas Materiālo resursu ministriju, Komunālās saimniecības ministriju un Agrorūpniecisko ministriju. Tiesa, liela daļa pieņemto lēmumu bija pagaidu raksturs un pārkārtojumi bija fragmentāri.³⁶

Lai gan kopumā valsts pārvaldes process šai laikā bija pretrunīgs un likumu izstrādāšana visai nekonsekventa,³⁷ ņemot vērā tik radikālu un strauju tiesību transformāciju, tas ir saprotams. Problēmas pamatā bija saistītas ar PSRS laika normu atcelšanu un, kā norāda profesors Ilmārs Bišers, – „ar nespēju tos aizstāt ar funkcionēspējīgiem jauniem aktiem”³⁸. Daudzi no likumiem tika pieņemti lielā steigā, bija profesionāli vāji izstrādāti, un tāpēc visai drīz tie tika atcelti un to vietā tika pieņemti jauni. Tāds, piemēram, bija 1990. gada 11. septembra likums „Par reliģiskajām organizācijām”, kuru atcēla, un tā vietā 1995. gada 7. septembrī pieņēma Reliģisko organizāciju likumu³⁹, 1992. gada 15. decembra likumu „Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām”⁴⁰ vēlāk aizvietoja ar Biedrību un nodibinājumu likumu⁴¹ u. c. Tikai daži no sākotnējiem likumiem ir atstāti savā pirmējā neveiklā formā un saglabā neskaidro regulējumu. Tāds, piemēram, ir jau sākotnēji grūti lietojamais 1990. gada 13. decembra likums „Par arodbiedrībām”⁴², kura pārstrāde, bez šaubām, ir saistīta ar partiju finansētāju ekonomisko neieinteresētību.

Tiesu varas jomā šis valsts attīstības periods ir būtisks ar to, ka 1992. gada 15. decembrī LR AP pieņēma likumu „Par tiesu varu”⁴³, kas bija normatīvs pamats tiesu varas reformai. Šis likums joprojām ir spēkā, un tas nostiprināja būtisku principu,

ka valstī līdzās likumdevēja varai un izpildvarai pastāv arī neatkarīga tiesu vara, un tas radīja pozitīvu pavērsienu tiesnešu neatkarības aspektā.⁴⁴ Atbilstoši Rietumeiropas tiesu modelim, arī Latvijā tika izveidota trīspakāpju tiesu sistēma – rajonu un pilsētu tiesas, apgabaltiesas un Augstākā tiesa. Augstākajā tiesā tika izveidota kasācijas instance – Senāts, kā arī tiesu palātas kā apelācijas instances. Pēc pusgada, 1993. gada 27. aprīlī, tika pieņemts arī Advokatūras likums, 1993. gada 1. jūlijā stājās spēkā grozījumi Kriminālprocesa kodeksā, kuri turklāt ieviesa kriminālprocesā sacīkstes principu. Šis likums pamatoti uzskatāms par būtisku soli tiesu reformas kontekstā, jo tas noteica, ka neviena krimināllieta tiesā nav izskatāma bez prokurora kā apsūdzības uzturētāja piedalīšanās, un līdz ar to tiesas zaudēja padomju tiesībās raksturīgo apsūdzētāja funkciju.⁴⁵

Šajā periodā tika sagatavoti visi nepieciešamie priekšnoteikumi Saeimas darbības uzsākšanai. Ņemot vērā tik radikālu tiesību transformāciju, ko var nosaukt arī par revolucionāru, nav brīnums, ka dažkārt nopietnas problēmas izraisīja veco PSRS laika normu atcelšana, un tas bija saistīts ar nespēju tos aizstāt ar funkcionēspējīgiem jauniem aktiem.⁴⁶

Šai periodā, protams, tika pieļautas arī daudzas kļūdas, tomēr nevar noliegt, ka tika nosprausts pareizs stratēģisks mērķis – pārkārtot īpašuma attiecības no sociālistiskām uz kapitālistiskām, tika restaurēts privātīpašuma jēdziens un dzīve pārveidota atbilstoši tirgus ekonomikas principiem. Šai laikā beidza pastāvēt sociālistiskā īpašuma forma un tika likvidēta padomju plānveida ekonomika. To panāca, atjaunojot 1937. gada Civillikumu⁴⁷ un uzsākot privatizāciju.

1992. gadā Augstākā Padome pieņēma lēmumu pakāpeniski atjaunot LR 1937. gada Civillikumu. Līdz ar to bija jāatjauno arī citi likumi, piemēram, 1937. gada Zemesgrāmatu likums, un tā spēkā stāšanās savukārt radīja pamatu pie tiesu varas pieskaitāmā Zemesgrāmatu institūta atjaunošanai.⁴⁸

Pēc neatkarības pasludināšanas sākās pašvaldību reforma. 1991. un 1992. gadā tika pieņemti vairāki normatīvie akti, kuri reglamentēja pašvaldību statusu. Šo likumu pieņemšanas rezultātā notika būtiska funkciju pārdale starp Ministru Padomi un vietējām pašvaldībām. Palielinājās pašvaldību autonomija, un tām salīdzinājumā ar padomju tiesību periodu tika piešķirta plašāka kompetence.

2. Otrā neatkarības laika otrais posms (1993–1995)

Otrā neatkarības laika nākamā posma sākums datējams ar 1993. gadu, kad 5. un 6. jūnijā tika ievēlēta 5. Saeima. Šo vēlēšanu juridiskais pamats bija 1992. gada 20. oktobrī AP pieņemtais likums „Par 5. Saeimas vēlēšanām”, kas būtībā bija nedaudz grozīts un papildināts 1922. gada likums par Saeimas vēlēšanām. Būtiskās atšķirības no pirmskara Saeimas vēlēšanām ir tās, ka 5. Saeimas vēlēšanās pirmo reizi Latvijas vēsturē tiek noteikta vēlēšanu barjera – 4%, un vairs netika izmantoti t. s. „grozāmie saraksti”. 5. Saeimas vēlēšanās piedalījās 89,9% balsstiesīgo Latvijas pilsoņu, un tas joprojām ir nepārspēts aktivitātes rekords Latvijas demokrātisko likumdevēju vēlēšanu vēsturē.⁴⁹ Šīs vēlēšanas bija pirmās īstēni demokrātiskās vēlēšanas Latvijā pēc 62 gadu pārtraukuma.⁵⁰

5. Saeima sanāca uz pirmo sēdi 1993. gada 6. jūlijā,⁵¹ līdz ar to Latvijas Republikas Augstākā Padome savu darbību izbeidza, un, kā saka franči, – *les institution perssent par leurs victoires*.⁵² 5. Saeima atjaunoja Latvijas Republikas Satversmi. Tā pilnā apjomā stājās spēkā 1993. gada 6. jūlijā. Tādējādi līdz ar Satversmes darbības atjaunošanu pēc 59 gadu pārtraukuma Latvijā visaugstākajā līmenī tika atzīta

demokrātiska valsts iekārta, parlamentāra republika un varas dališana, kas garantē līdzsvaru un valsts varas atzaru (likumdevējvaras, izpildvaras un tiesu varas) savstarpēju kontroli, kā arī veicina varas mērenību. Satversmes atjaunošana vēl ciešāk iezīmēja Latvijas pirmskara tiesību kontinuitāti.

Jāpiekrīt tiesību zinātnē izteiktajam secinājumam⁵³ – lai gan Satversme tika atjaunota, tā faktiski atradās līdzīgā situācijā kā jauna konstitūcija, jo tajā brīdī pastāvošās valsts institūcijas un to darbība neatbilda Satversmē noteiktajam modelim. Taču jau tuvāko mēnešu laikā pēc Satversmes atjaunošanas tika izveidotas un darbu sāka visas Satversmē paredzētās institūcijas. Var uzskatīt, ka ar šo brīdi pārejas laiks bija noslēdzies un sākās jauns valsts normatīvās sistēmas pilnveidošanas process.

Jau nākamajā dienā pēc Satversmes atjaunošanas, t. i., 7. jūlijā, Saeima ievēlēja Valsts prezidentu Gunti Ulmani,⁵⁴ bet 15. jūlijā atjaunoja 1925. gada likumu „Par Ministru kabineta iekārtu”⁵⁵. Izveidotais Ministru kabinets pārņēma funkcijas un pilnvaras no LR Ministru Padomes. Jaunizveidotais Ministru kabinets savā pirmajā sēdē 1993. gada 3. augustā noteica, ka līdzšinējais gandrīz visu ministriju personāls tiek atlaists un tiks formēts no jauna. Tas ļāva veidot jaunajai valstij, nevis padomju sistēmai lojālu ierēdņu korpusu.⁵⁶

Līdz ar Satversmes atjaunošanu kļuva nepieciešams veikt izmaiņas arī Satversmē nostiprinātā Valsts kontroles institūta regulējumā, tādēļ 1993. gada 28. oktobrī tika atjaunots 1923. gada likums „Par Valsts kontroli”.⁵⁷ Jāatzīmē, ka laika gaitā šis likums ir aizstāts ar jaunu likumu – 2002. gada 9. maijā Saeima pieņēma jauno Valsts kontroles likumu⁵⁸, kas paplašinājis Valsts kontroles darba apjomu, iekļaujot tajā arī Eiropas Savienības piešķirto līdzekļu revīziju un revīzijas kvalitātes uzlabošanu, kā arī Valsts kontrolei šajā likumā vairs nav paredzēta administratīvās sodīšanas funkcija.

No 1993. līdz 1995. gadam tika veikta radikāla valsts pārvaldes sistēmas reforma. Par valsts institucionālās reformas norises veicinātāju un procesa virzītāju kļuva jaunizveidotā Valsts reformu ministrija.⁵⁹ 1994. gada 21. aprīlī tiek pieņemts likums „Par Valsts civildienestu”⁶⁰, kas būtiski ietekmē izpildvaras reformu. Vēlāk gan šis likums tiek aizstāts ar jaunāku versiju,⁶¹ taču tas nemaina lietas būtību: pārmaiņu sākšanās valsts administrācijas aparātā ieliek treknu punktu stāstā, kurā Latvija no sociālistiskās valsts kļuvusi par demokrātisku valsti ar likumam pakļautu valsts pārvaldi.

Visai drīz tika pieņemts arī Saeimas kārtības rullis, un tas normatīvi sakārtoja parlamenta darbības pamatu.⁶² Līdztekus šiem procesiem reformas tiek uzsākas arī pašvaldībās, un 1994. gada 19. maijā tiek pieņemts likums „Par pašvaldībām”⁶³, kurš piešķir pašvaldībām ievērojamu patstāvību.

Latvijas normatīvā regulējuma attīstību šai laika posmā jāuzskata par dinamisku, jo tiek realizētas revolucionāras izmaiņas sabiedrības tiesiskajā apziņā, kas pēc bijušā Saeimas Juridiskās komisijas vadītāja Linarda Muciņa domām, pirmkārt, saistījās ar pāreju no sociālistiskā principa „kas atļauts” uz „atļauts viss, kas nav aizliegts”⁶⁴. Bijušais Augstākās tiesas priekšsēdētājs Andris Guļāns par deviņdesmito gadu pirmo pusi raksta, ka tas ir laiks ar ļoti strauju materiālo un procesuālo likumu jaunrades procesu, kad tika radīta tiesiskā bāze tiesu sistēmas reformai.⁶⁵ Šai laikā tiesību attīstība mūsu valstī noris divējādi:

- 1) daļēji atjaunojot likumus, kas bija spēkā pirmajā neatkarības laikā (piemēram, Civillikums, Valsts kontroles likums, likums par Ministru kabineta iekārtu);
- 2) pieņemot jaunus likumus, kuru tiesiskais regulējums bija nepieredzēts (reprezēto personu īpašumu atgūšana, denacionalizācija, banku veidošana un uzņēmumu privatizācija).⁶⁶

No konstitucionālo tiesību aspekta nozīmīgs notikums bija arī Pilsonības likuma pieņemšana 1994. gadā⁶⁷ un noslēgtais līgums par Krievijas Federācijas Bruņoto spēku pilnīgu izvešanu, kas nodrošināja to, ka 1994. gada 31. augustā Latvijas teritoriju atstāja Krievijas karaspēks.

1994. gadā tika pieņemti arī pirmie pēc neatkarības atgūšanas Satversmes grozījumi (kopumā Satversmē tie gan ir otrie grozījumi pēc kārtas, jo pirmo reizi Satversme tika grozīta 1933. gadā, kad notika izmaiņas Satversmes 74. un 79. pantā). 1994. gada Satversmes grozījumi ieviesa izmaiņas Satversmes 8. pantā, samazinot aktīvo vēlēšanu sliekšni no 21 gada vecuma uz 18 gadiem.⁶⁸

Apkopojot šī posma nozīmi Latvijas valststiesību jomā, secināms, ka šajā periodā notikušie procesi, bez šaubām, radīja stabilu tiesisko pamatu Latvijas turpmākajai attīstībai par demokrātisku un tiesisku valsti.

3. Otrā neatkarības laika trešais posms (1995–2000)

1995. gadu var uzskatīt arī par otrā neatkarības laika „lūzuma punktu”, jo pirms tam izdarītās izmaiņas kļūst neatgriezeniskas. Tieši šajā laika posmā norisinās notikumi, kas ietekmē mūsdienas. 1995. gada 12. jūnijā Latvija ar Eiropas Savienību paraksta Asociācijas līgumu. Pastāv uzskats, ka tieši šis dokuments kontekstā ar Satversmes 1. pantu neatvairāmi un mērķtiecīgi liek Latvijai virzīties uz Rietumu (kontinentālās Eiropas) tiesību loku.⁶⁹

1995. gada 10. februārī Latvija kļūst par Eiropas Padomes dalībvalsti, un šajā periodā Latvija pievienojas vēl daudziem būtiskiem starptautiskiem dokumentiem: 1997. gada 4. jūnijā Saeima ratificē 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un vairākus tās protokolus⁷⁰, 1999. gadā tiek ratificēts arī Konvencijas 6. protokols par nāvessoda atcelšanu⁷¹. Aplūkojot tā laika notikumu virzību, ir redzams, ka politiskais faktors (skaidra ārpolitiska mērķa nospraūšana saistībā ar Latvijas iekļaušanos Eiropas Savienībā) sāk neapšaubāmi iespaidot tiesību sistēmu, jo par vienu no galvenajiem valdības uzdevumiem tiek izvirzīta Latvijas tiesību aktu tuvināšana Eiropas standartiem.⁷² Lai realizētu šo mērķi, Latvija ir arī spiesta nodrošināt to institūciju stabilu darbību, kurām valstī jāgarantē demokrātijas, likuma varas un cilvēktiesību ievērošana.⁷³

Šis periods jāizceļ arī ar to, ka Latvijas likumdevējs (Saeima) ir pieņēmis vairākus būtiskus grozījumus Satversmē.

Pirmkārt, 1996. gadā tiek pieņemti grozījumi Satversmes 85. pantā⁷⁴, kurš pēc šiem grozījumiem nosaka, ka Latvijā pastāv Satversmes tiesa, kas likumā noteiktās kompetences ietvaros izskata lietas par likumu atbilstību Satversmei, kā arī citas ar likumu tās kompetencē nodotās lietas. Šajā pašā dienā Saeimā tiek pieņemts arī Satversmes tiesas likums⁷⁵, kurš reglamentē šīs tiesas darbību. Satversmes tiesa savu pirmo lietu izskata jau 1997. gada 28. aprīlī.⁷⁶ Jaunās institūcijas aktīvā pozīcija politiķiem jau no paša sākuma šķiet neērta, tomēr, neskatoties uz konfrontāciju ar izpildvaru⁷⁷ un tiesībzinātnieku atšķirīgajiem viedokļiem par tiesas spriedumiem⁷⁸, Satversmes tiesa kļūst par cienījamu un tautā augsti respektētu institūciju. Kā norādījusi arī profesore Ineta Ziemele, tas ir

„mehānisms, kas iedzīvina konstitūciju, pārvēršot šķietami deklaratīva rakstura tiesību normas par reāli piemērojamām”⁷⁹.

Otrkārt, vairākas Satversmes normas tiek grozītas 1997. gada 4. decembrī.⁸⁰ Šie grozījumi pagarina Saeimas un Valsts prezidenta pilnvaru termiņu no 3 gadiem uz 4 gadiem; nosaka, ka turpmāk Saeimas vēlēšanas notiks tikai vienu dienu – oktobra

mēneša pirmajā sestdienā; precizē, ka par Valsts prezidentu nevar ievēlēt personu ar dubultpilsonību. Papildus tiek veikti arī vairāki redakcionāli grozījumi atsevišķās Satversmes normās.

Par nozīmīgākajiem Satversmes grozījumiem, kuri arī pieņemti šajā periodā, neapšaubāmi, uzskatāmi 1998. gada 15. oktobra grozījumi, kuri papildina Satversmi ar jaunu 8. nodaļu par personas pamattiesībām.⁸¹ Šis nodaļas pieņemšana ir īpaši būtiska no konstitucionālo tiesību viedokļa, jo personu pamattiesību regulējums no tā brīža tika ietverts hierarhijas ziņā augstākstāvošajā normatīvajā aktā – valsts Konstitūcijā. Tādējādi ar Satversmes 8. nodaļas pieņemšanu tika izpildīts tas uzdevums, kas 1922. gadā neizdevās Satversmes Sapulcei, kad tā lēma par Satversmes otrās daļas „Pamatnoteikumi par pilsoņu tiesībām un pienākumiem” pieņemšanu, bet nesavāca nepieciešamo balsu skaitu. Ar Satversmes 8. nodaļas spēkā stāšanās brīdī spēku zaudēja konstitucionālais likums „Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi”. Vienlaikus ar šiem grozījumiem Satversmē tika veiktas arī citas izmaiņas – nostiprināts latviešu valodas kā valsts valodas statuss, noteikts, kāda veida tiesas pastāv Latvijā, kā arī tika noteikts, ka Satversmes 77. panta grozījumi ir nododami tautas nobalsošanai.

Šis periods cilvēka pamattiesību nostiprināšanas un uzraudzības jomā ir būtisks arī tāpēc, ka gadu pēc Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas parakstīšanas tika pieņemts likums par Valsts cilvēktiesību biroju⁸², kura uzdevums ir veicināt cilvēktiesību ievērošanu. Šī iestāde darbojās līdz 2007. gadam, kad tā funkcijas pārņēma Tiesībsarga birojs.⁸³

Šī perioda raksturīga iezīme bija tā, ka notika intensīva Latvijas normatīvā regulējuma saskaņošana ar ES normām un prasībām.⁸⁴ Tas izraisīja veselu virkni procesu, kas saistīti ne tikai ar efektīvas valsts pārvaldes veidošanos vai korupcijas apkarošanu. Atklājās, ka Latvijā ir vājš publiskais sektors, var just tiesību nedrošību, ko rada neskaidrības likumos, kā arī notiek pārlieku bieža likumu grozīšana, pat nomainīšana. Atbildīgās parlamenta amatpersonas taisnojoties norādīja uz objektīviem iemesliem: ātro likumu jaunrades tempu un izpratnes trūkumu likumdošanas jomā.⁸⁵

Latvijas tiesību sistēmas eiropeizācija veicināja ražīgu jauna normatīvā regulējuma izstrādi, jo šajā periodā tika pieņemti daudzi būtiski likumi, kuri aizstāja padomju varas gados pieņemtos normatīvos aktus. Piemēram, 1998. gadā tika pieņemts un 1999. gada 1. aprīlī stājās spēkā Krimināllikums⁸⁶, 1998. gadā Saeima pieņēma Civilprocesa likumu⁸⁷, kurš nomainīja 1963. gada LPSR Civilprocesa kodeksu.

Lai gan par svarīgāko šī posma notikumu valststiesībās jāuzskata Satversmes papildināšana ar pamattiesību regulējumu, ir jāatzīmē arī attīstība administratīvo tiesību jomā, jo pēc Publisko tiesību institūta direktora Arvīda Dravnieka uzskata, administratīvās tiesības ir cilvēktiesību konkretizācija.⁸⁸ 1995. gada 13. jūnijā Ministru kabinets pieņēma Administratīvo aktu procesa noteikumus, kas bija pirmais Latvijas normatīvais akts, kas regulēja pārvaldes darbību attiecībā starp valsti un indivīdu atbilstoši tiesiskās valsts principiem un noteica atbilstošas tiesību normu tulkošanas metodes. Šie Ministru kabineta noteikumi regulēja administratīvo procesu valstī līdz pat 2004. gadam, kad stājās spēkā jau augstāka juridiskā spēka normatīvais akts – Administratīvā procesa likums.⁸⁹

Šai posmā Latvijas tiesību sistēma tika neatvairāmi virzīta uz Rietumu (kontinentālās Eiropas) tiesību sistēmu. Kā norāda viens no ievērojamākajiem šī procesa veidotājiem – politologs un jurists E. Levits, 1998. gadā Latvijas tiesību sistēma no „padomju krasta” gan jau ir attālinājusies, taču līdz „Rietumu krastam” vēl ir gabals, ko „peldēt”.⁹⁰ Par šā perioda svarīgu uzdevumu viņš min nepieciešamību pārtraukt

„lidojumu uz vietas”⁹¹, respektīvi – pārorientēt domāšanu eiropiskās kategorijās. Lai to paveiktu, ir jāpārņem tiesību izpratne, teorija, principi un metodoloģija, kas valda Eiropā.⁹² Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docents Andrejs Vilks par šo periodu izteicies, ka Latvijas tiesību sistēma atgādinot padomju laika firmas „Latvija” šūto uzvalciņu, kam pielaikota firmas „Loid” kaklasaite un citi Eiropas un Amerikas valstu aksesuāri – visai raibi, tomēr šis komplekts saimniekam šķiet visai ērts.⁹³ Alegoriski šis tēls, pēc docenta domām, atgādina tā laika tiesiskās sistēmas atsevišķus elementus, kas apvienojumā jāsauc par Latvijas tiesību sistēmu.

Šajā periodā notika arī divas tautas nobalsošanas, kas noritēja saskaņā ar jo-projām spēkā esošo 1994. gada 31. marta likumu „Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu”⁹⁴. 1998. gada 3. oktobrī vienlaikus ar 7. Saeimas vēlēšanām notika tautas nobalsošana, kurā vēlētājiem bija jāizlemj, vai atcelt Saeimas 1998. gada 22. jūnijā pieņemto likumu „Grozījumi Pilsonības likumā”. Šie grozījumi paredzēja, ka, pamatojoties uz vecāku pieteikumu, Latvijas pilsonībā tiek uzņemti tie Latvijas nepilsoņu un bezvalstnieku bērni, kuri dzimuši pēc 1991. gada 21. augusta, nepieprasot latviešu valodas prasmi. Tāpat grozījumi paredzēja atcelt naturalizācijas kvotas jeb logus. Šajā tautas nobalsošanā piedalījās 69,8% vēlētāju (jeb 97,14% no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaita), un to var uzskatīt par vienu no visplašāk apmeklētajām tautas nobalsošanām Latvijas vēsturē. Tā kā vairums balsotāju bija pret likuma atcelšanu, grozījumi Pilsonības likumā atcelti netika un stājās spēkā. Jaunpieņemtais regulējums atbilda Eiropas rekomendācijām un uzlaboja Latvijas ārpolitisko stāvokli.⁹⁵

Otra tautas nobalsošana notika 1999. gada 13. novembrī. Šajā tautas nobalsošanā vēlētāji lēma par to, vai atcelt likumu „Grozījumi likumā „Par valsts pensijām””, kuru Valsts prezidents pēc vienas trešās daļas deputātu lūguma bija apturējis. Likums paredzēja pakāpenisku pensionēšanās vecuma paaugstināšanu līdz 62 gadiem un vairākas citas izmaiņas. Pretstatā referendumam par pilsonības jautājumiem, šajā tautas nobalsošanā vēlētāju aktivitāte nebija pietiekama, lai to varētu uzskatīt par notikušu, un tāpēc apturētais likums tautas nobalsošanā atcelts netika, kaut arī 94,17% no balsotājiem bija atbalstījuši tā atcelšanu.

4. Otrā neatkarības laika ceturtais posms (2000–2009)

Lai gan šajā laikā notika dažādi diezgan revolucionāri mēģinājumi uzlabot valsts konstitucionālo tiesību saturu,⁹⁶ par svarīgāko šā posma notikumu, bez šaubām, ir jāuzskata Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā. Tas ir viens no lielākajiem notikumiem Latvijas valsts vēsturē – protams, pēc valsts nodibināšanas 1918. gadā, neatkarības zaudēšanas 1940. gadā un neatkarības atgūšanas 1990.–1991. gadā. Kā norāda E. Levits, kopš brīža, kad Latvija iestājās Eiropas Savienībā, brīvprātīgi deleģējot daļu no neatkarības, bet paturot savu suverenitāti, mūsu valsts ir atguvusi „pilnu” neatkarību.⁹⁷

Latvijas tiesību sistēma beidzot ir izgājusi sākotnējās attīstības posmus⁹⁸: pilsoniskās brīvības ir atgūtas un konstitucionāli nostiprinātas; konstitucionālā reforma pabeigta; privāttiesību reforma realizēta; ir notikusi pārorientēšanās uz Eiropas tiesību tradīcijām normatīvo aktu līmenī. Akadēmiķis, tiesību zinātņu doktors T. Jundzis pie minētā vēl pieskaita tiesu sistēmas pilnīgu depolitizēšanu un reformas pabeigšanu pamatvilcienos.⁹⁹ Šai posmā Latvijā sāka apjaust jau sen Rietumos (kontinentālajā Eiropā) akceptētas patiesības, piemēram, izpratni par to, ka cilvēktiesības var attiecināt arī uz juridiskām personām, ciktāl tās var uzskatīt par cilvēktiesību subjektiem,¹⁰⁰ tika pieņemts Fizisko personu datu aizsardzības likums¹⁰¹. Kopējo

izpratni attīstīja tiesībzinātnieku pētījumi. Labs piemērs ir asoc. prof. Daigas Iljanovas iestrādes¹⁰² par vispārējiem tiesību principiem, kas šobrīd ir ieguvuši nozīmīgu vietu daudzās juridiskās dzīves izpausmes formās, t. sk. arī likumdevēja un tiesu darbā. Satversmes tiesas ieguldījums šai jomā ir neatsverams, un par to varētu rakstīt daudz (piemēram, ka valsts varas institūciju lēmumiem ir jārada ticība, ka tie tiek pieņemti, ievērojot taisnīguma principu,¹⁰³ ka, izvērtējot pamattiesību ierobežojumus, ir jāievēro arī taisnīguma princips¹⁰⁴ u. c.). Vērā ņemamu artavu vispārējo tiesību principu piemērošanā un skaidrošanā ir devušas arī administratīvās tiesas.¹⁰⁵ Atsevišķs temats ir jautājums par labas pārvaldības principu, par kura iekļaušanu pamattiesību katalogā, šķiet, mūsdienās šaubās vien retais.¹⁰⁶ Protams, šis process ir saistīts arī ar to, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa veido nozīmīgu pamattiesību interpretācijas avotu mūsu valstij.

2001. gada 25. oktobrī tika pieņemts Administratīvā procesa likums¹⁰⁷, kas stājās spēkā 2004. gada 1. februārī. Tas bija pamats Latvijā līdz tam nebijušu tiesu – administratīvo tiesu – izveidošanai. To mērķis ir tiesu varas kontrole pār izpildvaras darbībām, personas tiesību aizsardzība attiecībā ar valsti. 2004. gada februārī Latvijā darbu uzsāka trīs pakāpju administratīvās tiesas: Administratīvā rajona tiesa, Administratīvā apgabaltiesa un Senāta Administratīvo lietu departaments. Administratīvo tiesību nozīmes respektēšana no valsts puses ir apsveicama. Atcerēsimies, ka administratīvo tiesu funkcija ir publiskās administrācijas rīcības kontrole un ka administratīvās procesuālās tiesības ir cilvēktiesību ievērošanas procesuālā garantija.¹⁰⁸ Administratīvā procesa likums ir šī posma ievērojamākais sniegums administratīvajās tiesībās, savukārt otrajā vietā ir ierindojams 2002. gada 6. jūnijā pieņemtais Valsts pārvaldes likums¹⁰⁹, kā arī process, kas saistīts ar korupcijas apkarošanas uzsākšanu. Lai arī Korupcijas un noziedzības apkarošanas biroja (KNAB) izveidošana un attiecīgu tiesību aktu pieņemšana¹¹⁰ vēl automātiski nenodrošina valsts amatpersonu darbību sabiedrības interesēs un pilnībā neizskaidris ieinteresētību vai ietekmēšanu valsts amatpersonu darbībā, taču šī procesa neatvairāmība ir apliecinājums valsts vēlmei atveseļoties no negācijām, kas radušās sistēmu maiņas rezultātā un nav pieņemamas tiesiskā valstī.

Šajā posmā tika pieņemti vairāki normatīvie akti personas pamattiesību jomā, un tas padarījis cilvēktiesību aizsardzības mehānismu vēl efektīvāku. 2001. gads bija jauns pavērsiens Satversmes tiesas darbības kompetencē un indivīda tiesību aizsardzības jomā, jo 2001. gada 1. jūlijā spēkā stājās grozījumi Satversmes tiesas likumā¹¹¹, tie Latvijā ieviesa konstitucionālās sūdzības institūtu. Kopš tā brīža krasi pieauga Satversmes tiesas darba apjoms. Neapšaubāmi, Satversmes tiesas spriedumi devuši pozitīvu artavu demokrātiskās valstīs atzīto vispārējo tiesību principu interpretācijā un piemērošanā.

Cilvēktiesību un tiesiskuma stiprināšanai valstī tika izveidota ombuda institūcija – 2007. gada 1. janvārī stājās spēkā Tiesībsarga likums un 1. martā tika ievēlēts tiesībsargs.¹¹² Tiesībsarga pilnvaras salīdzinājumā ar šīs institūcijas priekšteča – Valsts cilvēktiesību biroja – pilnvarām ir plašākas, jo tiesībsarga kompetencē ir ne tikai cilvēktiesību ievērošanas nodrošināšana, bet arī labas pārvaldības principa ievērošanas sekmēšana valsts pārvaldē.¹¹³ Patlaban tiesībsarga institūts nav nostiprināts Satversmē, taču vairāki konstitucionālo tiesību eksperti, t. sk. Satversmes tiesas priekšsēdētājs G. Kūtris un E. Levits uzskata – ja šis institūts tiktu nostiprināts Satversmē, tā nozīme Latvijas valsts iekārtā pieaugtu.¹¹⁴

Papildus tam ir jāatzīmē, ka tiesību modernizācija notika arī citās tiesību sfērās. Sākot ar pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu beigām „daudzcieušie” neskaitāmus

labojumus piedzīvojošie padomju laika kodeksi tika nomainīti ar jauniem likumiem – 2002. gadā stājās spēkā jauns Darba likums¹¹⁵, 2005. gadā – ilgi tapušais Kriminālprocesa likums¹¹⁶, kurš ir apjomīgākais atjaunotajā Latvijā no jauna radītais likums, un tā pieņemšana bija būtisks solis tiesu efektivitātes veicināšanai.¹¹⁷ Tomēr, jāatzīst, minētie likumi jau tiek laboti, grozīti un papildināti, un tas, protams, neliecina par stabilitāti, lai gan to varētu uzskatīt par tiesību attīstību.

Arī šajā periodā tauta savu suverēno varu īstenoja, vairākās tautas nobalsošanās izlemjot dažāda rakstura jautājumus. Pēc 2002. gada 13. decembrī Kopenhāgenā saņemtā uzaicinājuma Latvijai iestāties Eiropas Savienībā, par vienu no svarīgākajiem iekšpolitiskajiem jautājumiem kļuva tautas nobalsošanas par dalību ES sagatavošana. 2003. gada 20. septembrī notikušajā tautas nobalsošanā 66,97% vēlētāju sniedza pozitīvu atbildi uz jautājumu „Vai jūs esat par Latvijas dalību Eiropas Savienībā?”¹¹⁸. Tā rezultātā Latvija 2004. gada 1. maijā kļuva par pilntiesīgu ES dalībvalsti, un tādējādi noslēdzās būtisks posms mērķtiecīgi īstenotās ārpolitikas jomā.

2007. gada 7. jūlijā Latvijā notika tautas nobalsošana par Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas apturēto likumu „Grozījumi Nacionālās drošības likumā” un par „Grozījumi Valsts drošības iestāžu likumā” atcelšanu. Šis bija pirmais gadījums Latvijas vēsturē, kad Valsts prezidents pēc savas iniciatīvas apturēja likuma publicēšanu. Parakstu vākšanā tautas nobalsošanas sarīkošanu atbalstīja 14% no pēdējās Saeimas vēlēšanās balsstiesīgo pilsoņu skaita, taču tautas nobalsošanā saņemtais derīgo balsu skaits par katru no likumiem nebija pietiekams, lai tautas nobalsošanu uzskatītu par notikušu, un tāpēc apturētie likumi atcelti netika.

Tiešās demokrātijas īstenošanas ziņā īpaši aktīvs bijis 2008. gads, kad valstī viena mēneša laikā tika sarīkotas divas tautas nobalsošanas. 2. augustā notika referendums par likuma „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē” pieņemšanu. Šo Satversmes grozījumu projektu bija iniciējusi Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, un tas paredzēja grozīt Satversmes 78. un 79. pantu, nosakot, ka vēlētājiem ir tiesības rosināt Saeimas atļaušanu. Izskatot likumprojektu Saeimā, tā šo vēlētāju rosināto Satversmes grozījumu projektu noraidīja, un tāpēc likumprojekts atbilstoši Satversmei bija jānodod tautas nobalsošanai. Arī šajā tautas nobalsošanā vēlētāju aktivitāte nebija pietiekama, un līdz ar to likumprojekts tautas nobalsošanā netika pieņemts.¹¹⁹ Vēlētāju zemās aktivitātes dēļ negatīvs iznākums bija arī tautas nobalsošanai par vēlētāju ierosināto, bet Saeimā noraidīto likumprojektu „Grozījums likumā „Par valsts pensijām””, kas notika 23. augustā. Tātad redzams, ka no septiņām tautas nobalsošanām, kuras notika Latvijā laika periodā no 1991. līdz 2008. gadam, tikai trijās vēlētāju aktivitāte ir bijusi pietiekama un tautas nobalsošana uzskatāma par notikušu.

Šis periods ir bijis aktīvs arī Satversmes grozījumu pieņemšanas ziņā, jo no 2000. līdz 2009. gadam ir pieņemti vairāki Satversmes grozījumi, kuru lietderību var vērtēt dažādi. 2002. gadā Saeimā tika apstiprināti Satversmes grozījumi¹²⁰, kuri precizē Saeimas deputāta svinīgā solījuma (zvēresta) došanas kārtību un solījuma saturu, kā arī nostiprina valsts valodas statusu, nosakot, ka Saeimas un pašvaldību darba valoda ir latviešu valoda un ikvienam, vēršoties valsts un pašvaldību iestādēs, ir tiesības saņemt atbildi latviešu valodā. 2003. gadā Satversmē tika veikti grozījumi¹²¹, kas nostiprina kārtību, kādā izlemjami jautājumi par Latvijas dalību Eiropas Savienībā un starptautiskās institūcijās.

Vairākas Satversmes normas tika grozītas arī 2004. gadā.¹²² Šis izmaiņas skāra likumdošanas procesa regulējumu, tostarp nosakot arī, ka Valsts prezidents izsludina likumus ne agrāk kā desmitajā dienā un ne vēlāk kā divdesmit pirmajā dienā pēc to pieņemšanas. Arī pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā turpinās darbs

tiesību harmonizācijas jomā, t. sk. radot nepieciešamību veikt izmaiņas Satversmē. Saskaņā ar 2004. gadā pieņemtajiem Satversmes grozījumiem atbilstoši Eiropas Kopenāgas dibināšanas līguma 19. panta pirmās daļas noteikumiem tika paplašināts to personu loks, kurām ir balsstiesības pašvaldību vēlēšanās – tika noteikts, ka pašvaldības ievēlē arī tie Eiropas Savienības pilsoņi, kas pastāvīgi uzturas Latvijā, kā arī tika noteiktas šo personu tiesības piedalīties pašvaldību darbā. Lai ievērotu Eiropas Padomes lēmumu „Par Eiropas apcietināšanas orderi un par nodošanas procedūrām starp dalībvalstīm”, grozījumi tika veikti arī Satversmes 98. pantā, nosakot kārtību, kādā Latvijas pilsoņi izdodami ārvalstīm.¹²³

Diezgan kritiski tiek vērtēti 2005. gadā pieņemtie Satversmes grozījumi, ar kuriem precizēts Satversmes 110. pants,¹²⁴ definējot, ka laulība ir savienība starp vīrieti un sievieti.¹²⁵ Bijusī Valsts prezidente V. Viķe-Freiberga šos Satversmes grozījumus raksturojusi kā triviālus.¹²⁶

Plašas diskusijas tiesību zinātnieku vidū raisījuši arī pēc kārtas desmitie Satversmes grozījumi, kuri pieņemti 2007. gada 3. maijā¹²⁷ un ar kuriem no Satversmes tika izslēgts 81. pants, kas pilnvaroja Ministru kabinetu Saeimas sesiju starplaikā izdot noteikumus ar likumu spēku. Šīs normas izslēgšanu eksperti vērtē neviennozīmīgi, un nereti tiek norādīts uz nepieciešamību atjaunot šo normu, paredzot MK deleģētās likumdošanas tiesības ārkārtas gadījumos.¹²⁸

Pēdējie Satversmes grozījumi tika pieņemti 2009. gada 8. aprīlī, kad Saeimas deputāti lielā vienprātībā pieņēma Satversmes 14. un 49. panta grozījumus.¹²⁹ Šie grozījumi gan stāsies spēkā tikai ar 10. Saeimas sanākšanu. Satversmes 14. panta grozījumi Satversmē nostiprina Saeimas atsaukšanas regulējumu, nosakot, ka ne mazāk kā vienai desmitai daļai vēlētajū ir tiesības ierosināt tautas nobalsošanu par Saeimas atsaukšanu. Ja tautas nobalsošanā par Saeimas atsaukšanu nobalso vairākums no balsotājiem un vismaz divas trešdaļas no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētajū skaita, tad Saeima uzskatāma par atsauktu. Tiesības ierosināt tautas nobalsošanu par Saeimas atsaukšanu nevar izmantot gadu pēc Saeimas sanākšanas, gadu pirms Saeimas pilnvaru beigām, Valsts prezidenta pilnvaru pēdējo sešu mēnešu laikā, kā arī agrāk par sešiem mēnešiem pēc iepriekšējās tautas nobalsošanas par Saeimas atsaukšanu.¹³⁰ Tādējādi pēc grozījumu spēkā stāšanās tiks paplašināts Saeimas pilnvaru pirmstermiņa izbeigšanās gadījumu skaits, jo līdzās līdzšinējam regulējumam, kas paredz tiesības *atlaist* (aut. izcēlums) Saeimu Satversmes 48. panta kārtībā, vēlētajiem būs tiesības arī *atsaukt* Saeimu.

Jānorāda, ka Satversmes grozīšana bija viens no Valsts prezidenta V. Zatlera uzdevumiem Saeimai. Ar to viņš nāca klajā pēc 2008. gada augusta referenduma, kad neizdevās savākt nepieciešamo kvorumu, lai grozītu Satversmi un iekļautu tajā tiesības vēlētajiem rosināt pirmstermiņa parlamenta atlaišanu.¹³¹

Šajā periodā turpinājās arī darbs pie jaunu normatīvo aktu izstrādes, t. sk. vairāki no tiem attiecas uz konstitucionālo tiesību jautājumiem. 2005. gadā tika pieņemts Kara tiesu likums¹³², kurš paredz kara tiesu darbības regulējumu situācijā, ja valstī izsludināts izņēmuma stāvoklis vai karastāvoklis. 2007. gadā Saeima pēc ilgstošas sabiedriskas apspriešanas par prezidenta ievēlēšanas kārtību¹³³ pieņēma Valsts prezidenta ievēlēšanas likumu¹³⁴, kurā reglamentēta prezidenta ievēlēšanas kārtība. Līdz šī likuma pieņemšanai prezidenta ievēlēšanas kārtību normatīvie akti tikpat kā neregulēja un ar vēlēšanām saistītos jautājumus saskaņā ar Saeimas kārtības rulli izlēja Saeimas Frakciju padome.¹³⁵ 2008. gadā tika pieņemts arī jauns Ministru kabineta iekārtas likums¹³⁶, kurš ievieša vairākas izmaiņas līdzšinējā Ministru kabineta darbības regulējumā, t. sk. vairs neparedz valsts ministru amatu.

2008. gadā tika pieņemts Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums, ar kura spēkā stāšanos noslēdzās būtisks administratīvās reformas posms. Jaunais normatīvais akts Latvijas Republiku iedala trīs veida administratīvajās teritorijās: apriņķos, republikas pilsētās un novados; savukārt kā apdzīvoto vietu veidi ir noteikti pilsētas, ciemi un viensētas.¹³⁷ 2009. gada 6. jūnijā vienlaikus ar Eiropas Parlamenta (EP) vēlēšanām notika pašvaldību vēlēšanas, kurās atbilstoši jaunajam normatīvajam regulējumam tika ievēlētas 109 novadu un 9 republikas pilsētu pašvaldības. Līdz ar to salīdzinājumā ar iepriekšējo pašvaldību pārvaldes struktūru ievēlamo deputātu skaits teritoriālās reformas rezultātā ir samazinājies vairāk nekā divas reizes.¹³⁸

Tuvojoties 10. Saeimas vēlēšanām joprojām aktuālas ir diskusijas par izmaiņām Saeimas vēlēšanu likumā. 2009. gadā tika pieņemti grozījumi Saeimas vēlēšanu likumā. Tie nepieļauj t. s. „lokomotīvu” principa izmantošanu partiju deputātu kandidātu sarakstos un nosaka, ka vienu un to pašu kandidātu var pieteikt tikai viena nosaukuma kandidātu sarakstā vienā vēlēšanu apgabalā,¹³⁹ taču joprojām juristi un politologi diskutē arī par citiem uzlabojumiem vēlēšanu tiesiskajā regulējumā.¹⁴⁰

5. Problēmas un to iespējamie risinājumi

Objektīvi un vispusīgi izvērtējot pašreizējo valststiesību attīstību, ir jāatzīmē Latvijas normatīvā regulējuma un prakses vājās vietas, kuras var iedalīt šādās grupās:

- 1) kapacitatīvas problēmas;
- 2) metodoloģiskas problēmas;
- 3) ekonomiska rakstura problēmas.

1. Kapacitatīvas problēmas ir redzamas visos trijos varas atzaros: likumdevējvarā, izpildvarā un tiesu varā. Tās, pirmkārt, saistītas ar tiesiskā nihilisma strauju pieaugumu un stagnāciju politikā, ko ir ievērojusi arī bijusī Satversmes tiesas tiesnese profesore Ilma Čepāne¹⁴¹.

Problēmas, kas saistītas ar likumdevēju, labi raksturojis akadēmiķis Tālavš Jundzis, norādot, ka Saeimas darbam ir raksturīga kolektīva bezatbildība. Līdzīgi kā padomju varas gados, arī tagad tiek pieņemti lēmumi, par kuriem neatbild neviens. Akadēmiķis norāda – ja Saeimā tiek iesniegts projekts likuma grozīšanai, nevar zināt, vai tas netiks pārveidots tā, ka tam būs pretējs efekts ierosinātajam. Šāda situācija, pēc tiesību eksperta domām, ir saistīta ar partiju vājumu un nespēju nodrošināt savu priekšlikumu iekļaušanu likumos.¹⁴² Iespējams, var piekrist pašiem politiķiem, ka Latvijas valdību nestabilitātes iemesls ir nestabilās politiskās partijas.

No kapacitatīva rakstura problēmām nav pasargāta arī tiesu vara. No vienas puses, tieslietu eksperti atzīmē, ka tiesu sistēma ir kļuvusi sabiedrībai pieejamāka, ir augusi visu līmeņu tiesnešu kvalifikācija,¹⁴³ un tieslietu sistēmas pārstāvji pauž viedokli, ka Latvija virzās pretī nākotnei – tiesiskai un sakārtotai valstij, kurā iedzīvotāji jutīsies droši un pasargāti un tiesas būs iemantojošas iedzīvotāju uzticību.¹⁴⁴ No otras puses, – vēl tikai pirms dažiem gadiem visaugstākajā līmenī izskanēja pārmetumi par tiesu sistēmas „neadekvātajiem sodiem”, kas „neatbilst cilvēku izpratnei par taisnīgu tiesu” u. tml., tie arī izsauca plašu rezonansi tiesnešu un sabiedrības vidū.¹⁴⁵ Bijušais Augstākās tiesas priekšsēdētājs Andris Guļāns atzīst, ka pastāv uzskats¹⁴⁶ – tiesās ir korupcijas pazīmes, un strauji pieaug lietu skaits visu līmeņu tiesās, bet tas atkal nenovēršami ietekmē lietu izskatīšanas termiņus, turklāt joprojām nav vienas tiesu prakses. Pēc A. Guļāna domām, vaina meklējama biežajā tieslietu ministru maiņā. Ik reizi, kad mainās Tieslietu ministrijas politiskā vadība, tiesu sistēmas sakārtošana tiek sākta no jauna¹⁴⁷ bez kopēja attīstības plāna un rīcības koordinācijas.

Likumdevējvaras sakārtošanai tiek piedāvāts risinājums mainīt parlamenta veidošanās principus, izvēloties piemērotāku un modernāku vēlēšanu sistēmu,¹⁴⁸ savukārt tieslietu sistēmas sakārtošanai tiek ieteikts izveidot Tieslietu padomi. Kritiski vērtējams līdzšinējais darbs pie jaunā Tiesu iekārtas likumprojekta izstrādes. Jau 2004. gadā tika izstrādāts Tiesu iekārtas likumprojekts, kas paredzēja būtiskas izmaiņas tiesu sistēmā, t. sk. izveidot Tieslietu padomi kā institūciju, kas iesaistītos tiesu sistēmas politikas un stratēģijas izstrādē un tiesu sistēmas darba organizācijas pilnveidošanā. Taču vēl līdz šim brīdim likumprojekts nav pieņemts un tā izskatīšana turpinās Saeimas Juridiskās komisijas speciālā apakškomisijā, kas izveidota darbam ar Tiesu iekārtas likumu. Vairākas novitātes, kuras bija paredzēts noteikt jaunajā normatīvajā aktā, laika gaitā ir iestrādātas kā grozījumi joprojām spēkā esošajā likumā „Par tiesu varu”.

2. Metodoloģiskas problēmas ir skaidri saskatāmas tieslietu jomā. Pēc tieslietu eksperta A. Dravnieka uzskata, jautājums ir par nosaukumiem un to izpratni.¹⁴⁹ Šis jautājums ir saistīts arī ar administratīvā procesa efektīvizēšanu un tiesvedības procedūru pilnveidošanu administratīvajās tiesās. Jāatzīmē, ka ne tikai žurnālisti, bet pat eksperti bieži vien turpina lietot nevietā tādus jēdzienus kā „likumdošana” un „orgāns”, piepildot terminus ar jēgai neatbilstošu saturu.

3. Ekonomiska rakstura problēmas. Valdības savās politiskajās deklarācijās jau sāk iekļaut apņemšanos „pabeigt aizsākto tiesību normu kodifikāciju”¹⁵⁰, un sakarā ar liela apjoma progresīvu tiesību apgūšanu rodas cita problēma – liela daļa tiesību normu, kas prasa papildu finanšu līdzekļus, tiek tikai daļēji pildītas, jo trūkst attiecīgu resursu. Jāatzīmē, ka ekonomiska rakstura problēmas rada arī zināmu tiesību nihilismu, jo tauta nespēj adekvāti izvērtēt sistēmas efektivitāti. Kā savulaik trāpīgi teicis Vācijas impērijas kanclers Oto fon Bismarks:

„*Likums garantē tiesības uz pusdienas pārtraukumu, nevis uz pusdienām*”.

Savukārt nespēja sasniegt attīstītāko valstu ekonomiskos standartus izraisa citus demokrātijai bīstamus blakusefektus.¹⁵¹

2008. un 2009. gadā arī Latviju būtiski ir ietekmējusi ekonomiskā krīze, kas ar sarkastisku ironiju nosaukta par *dižķibeli*. Parlamentam un valdībai ir nācies pieņemt daudzus nepopulārus lēmumus, t. sk. vairāki mehānismi, kuri ir lietoti ekonomiska rakstura problēmu novēršanai, ir radījuši tiesiska rakstura problēmas un personas pamattiesību aizskārumu. Šajā laikā daudzi konstitucionālo tiesību jautājumi tiek plaši apspriesti gan sabiedrībā, gan juristu lokā. Piemēram, par tiesiskās paļāvības principa, sociāli atbildīgas valsts principa un tiesību uz atbilstošu dzīves līmeni saturu.¹⁵² Šis ir laiks, kad strauji pieaug Satversmes tiesas darba apjoms un Satversmes tiesai nākas izlemt sarežģītus sociālo tiesību jautājumus, kuri atstāj ietekmi arī uz valsts budžetu. Tādi ir, piemēram, pieteikumi par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu samazinājuma atbilstību Satversmei. Kā to vairākkārt spriedumos norādījusi Satversmes tiesa, šajā – sociālo tiesību jomā robeža starp juridiskiem un politiskiem apsvērumiem ne vienmēr ir precīzi nosakāma, un Satversmes tiesai jāatturas no politisku jautājumu izvērtēšanas, jo tie primāri ietilpst likumdevēja kompetencē.¹⁵³ Lai arī pieteikumi šajās lietās ir komplicēti, pilnībā jāpiekrīt Eiropas Kopienų tiesas tiesnesim *Dr. iur. h. c. E. Levitam*, ka Satversmes tiesai ir jāvērtē tikai tiesību jautājumi un darbojas princips – *iudex non calculat*, t. i., tiesa nerēķina.¹⁵⁴

Ekonomiska rakstura problēmas var atrisināt efektīva pārvalde, jo pārvaldei ir jākalpo pilsoņiem, nevis otrādi, un tas ir jādara godprātīgi, taisnīgi un profesionāli.¹⁵⁵ Metodoloģiskas problēmas būtu jārisina juristiem teorētiskiem, kuros savukārt būtu

jācenšas ieklausīties efektīvai pārvaldei. Visgrūtāk ir ar kapacitātīvām problēmām, kuras būtu atrisināmas, ja izpildvara būtu brīva no politisko spēku savstarpējās cīņas.

Vairāki priekšlikumi valsts institucionālās sistēmas uzlabošanā tiek saistīti ar izmaiņām Valsts prezidenta institūta regulējumā. Arī bijusī Valsts prezidente V. Viķe-Freiberga nav slēpusi uzskatu, ka prezidenta institūcija Latvijā šobrīd pēc definīcijas ir ārkārtīgi izplūdusi, neskaidra un ka Satversmē Valsts prezidentam noteikta tādas visai bālas ēnas loma un prezidenta vara „ir visai ierobežota”¹⁵⁶. Daži Latvijas juristi pat ierosina tik radikālas izmaiņas kā prezidentālas republikas modeļa ieviešanu.¹⁵⁷

Gan politiķu, gan tiesību zinātnieku vidū visbiežāk izskan idejas par nepieciešamību mainīt Valsts prezidenta ievēlēšanas kārtību,¹⁵⁸ t. sk. 2009. gada nogalē ir ticis izstrādāts Satversmes grozījumu projekts, kurš piedāvā noteikt Valsts prezidenta ievēlēšanu kā vēlēšanu prerogatīvu.¹⁵⁹

Daļa ekspertu uzskata, ka Latvijā būtu nepieciešams ieviest tautas vēlēta prezidenta institūtu, bet citi uzskata, ka prezidenta ievēlēšana atstājama Saeimas ziņā, vienīgi nepieciešams noteikt augstāku ievēlēšanai nepieciešamo balsu skaitu.¹⁶⁰ Valsts prezidenta ievēlēšanas kārtības maiņa ir jautājums, kam ir pakārtoti daudzi citi konstitucionālo tiesību jautājumi. Tādēļ, lai izvairītos no sasteigtu lēmumu pieņemšanas, tiesību ekspertiem būtu jāpievēršas padziļinātai šī jautājuma analīzei. Pozitīvi vērtējams fakts, ka Valsts prezidents Valdis Zatlers 2007. gada nogalē izveidojis Konstitucionālo tiesību komisiju, kura sastāv no konstitucionālo tiesību ekspertiem un kuras kompetencē ir sniegt viedokli par Satversmes interpretāciju, pilnveidošanu un veicināt zinātniskus pētījumus par konstitucionālo tiesību jautājumiem.¹⁶¹ Daudzās valstīs darbojas t. s. valsts padomes, kuru kompetencē ir šādi uzdevumi un likumprojektu konstitucionalitātes izvērtēšana, taču, kamēr Latvijā šāda institūcija nav izveidota, vismaz daļēji tās uzdevumus pilda prezidenta izveidotā ekspertu komisija.¹⁶²

Ja tiktu ieviests tautas vēlēta prezidenta institūts, tautas vēlētam prezidentam būtu jāpalielina pilnvaras. Pastāv viedoklis, ka gadījumā, ja pilnvaras netiek palielinātas, vien mainīts ievēlēšanas statuss, tiek radīta krīzes situācija.¹⁶³ Asoc. prof. Zigurds Mikainis par iespēju grozīt prezidenta ievēlēšanas kārtību, nemainot kompetenci, atzīmē, ka tā ir „tukša lieta”.¹⁶⁴ Nav šaubu, ka šādā gadījumā būs jādomā, kā sabalansēt visu varas atzaru kompetenci,¹⁶⁵ taču šo dabisko procesu nevajadzētu uztvert par „demokrātijas sašaurināšanos”¹⁶⁶ vai „valsts pārvaldes formas maiņu”¹⁶⁷ tikai tā iemesla dēļ, ka šādā veidā nedaudz pastiprinātos prezidenta prerogātas izpildvaras sfērā. Katrā ziņā noraidāms ir pieņēmums, ka tautas vēlēts prezidents ir priekšnosacījums konstitucionālai krīzei.¹⁶⁸ Drīzāk jādomā, ka Valsts prezidenta institūts ar attiecīgiem uzlabojumiem varētu būt kā svaigs varas dalīšanas elements, kas uzlabotu tautas uzticību valsts varai un ierobežotu parlamenta varu, mobilizētu izpildvaru un aizsargātu tiesu varu no abu pirmo varu mēģinājumiem to ietekmēt.

Neatkarīgi no izmaiņām Valsts prezidenta ievēlēšanas regulējumā, Satversmē būtu jāprecizē Valsts prezidenta atlaišanas kārtība, jo pašreizējā formulējuma trūkums ir tas, ka Satversme neizvirza kritērijus, kādos gadījumos Saeima ir tiesīga atlaist no amata Valsts prezidentu, un tāpēc nevar izslēgt situāciju, kad Saeima tikai politisku iemeslu pēc var pieņemt lēmumu par Valsts prezidenta atlaišanu.¹⁶⁹ Lai nodrošinātu lielāku Valsts prezidenta lēmumu pieņemšanas neatkarību, Satversmē būtu jānostiprina speciāla prezidenta atlaišanas procedūra – impīčments.

Kā norādījis profesors Kārlis Dišlers, Latvijas Valsts prezidents ir apveltīts ar asņoņām funkcijām,¹⁷⁰ kuras var apkopot trijās prerogātvās: reprezentācijas, padomdevēja un kontroles funkcija.¹⁷¹ Eksakta un racionāla loģika izvirza uzskatu, ka runa var būt nevis par funkciju maiņu, bet gan atsevišķu funkciju stiprināšanu. Lietderīgi

būtu runāt arī par Valsts prezidenta institūcijas kreatīvās funkcijas papildināšanu. Valsts prezidenta kreatīvo funkciju varētu paplašināt tieši saistībā ar tiesu varu,¹⁷² piemēram, piešķirot prezidentam tiesības izvirzīt Saeimas balsojumam ģenerālprokurora, Augstākās tiesas priekšsēdētāja un Satversmes tiesas priekšsēdētāja kandidātus. Tas dotu iespēju padarīt daudz konstruktīvāku šo amatpersonu izraudzīšanos.

Daļu no pilnveidojumiem būtu iespējams veikt, pieņemot attiecīgus likumu grozījumus, taču citas izmaiņas skar arī Satversmes grozījumus. Neapšaubāmi, ikviena likuma, bet jo īpaši Satversmes, grozījumi ir jāveic ļoti piesardzīgi, ievērojot arī konstitūcijas vienotības principu, un tādēļ, no konstitucionālās politikas viedokļa raugoties, būtu jāveic rūpīgu katra priekšlikuma analīze, lai pieņemtu tiešām nepieciešamus, pārdomātus un dzīvotspējīgus normatīvo aktu grozījumus.

Noslēgumā, rezumējot valststiesību attīstību pēc neatkarības atjaunošanas, jāsecina, ka nepilnu 20 gadu laikā Latvija ir daudz paveikusi un konstitucionālā regulējuma attīstība ir bijusi dinamiska. Būtisku ieguldījumu konstitucionālo tiesību attīstībā ir devis Latvijas ārpolitikas nospraustais kurss integrācijas jomā. Jāpiekrīt asoc. prof. V. Blūzdam, ka acīmredzot arī turpmāk globalizācijas apstākļos Latvijas tiesību sistēmas attīstību daudz vairāk nekā iepriekš turpinās ietekmēt starptautiskās tiesības un pasaules valstu tiesību sistēmu konverģences procesi.¹⁷³ Protams, Latvijā valststiesību jomā ir pieļautas arī kļūdas, taču, izvērtējot tās un pieņemot rūpīgi pārdomātus un izsvērtus lēmumus turpmāk, spēsim pilnveidot konstitucionālo regulējumu, padarot Latviju par valsti, kurā ir stabilas demokrātiskām valstīm raksturīgas konstitucionālas tradīcijas un kurā indivīds ir augstākā sabiedrības vērtība.

Kopsavilkums

Rakstā „Valsts tiesību attīstība Latvijā: otrais neatkarības laiks” aplūkots laika periods kopš Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanas līdz mūsu dienām. Autori secina, ka pašreiz Latvijā valststiesību normatīvajā regulējumā un praksē ir konstatējamas nopietnas kvalitātes, metodoloģiskas un ekonomiska rakstura problēmas, kuras lielā mērā varētu novērst, uzlabojot valsts institucionālo sistēmu. Kā vienu no elementiem autori saskata Valsts prezidenta pilnvaru apjomu palielināšanu. Pēc autoru domām, to var izdarīt tikai pēc tam, kad grozīta ir Valsts prezidenta ievēlēšanas kārtība, kas savukārt saistīta ar Satversmes grozījumiem. Pēc autoru uzskata, šādi Satversmes grozījumi ir jāveic ļoti piesardzīgi, ievērojot konstitūcijas vienotības principu.

Izmantoto avotu saraksts

Literatūra

1. *Ālīte B., Egle I.* Eksperti: Satversmes grozījumi strādās arī tiešā veidā neiedarbināti. *Diena*, 2009, 8. aprīlis.
2. *Apsītis, R.* Neatkarības deklarācijas pieņemšanas gadadienā. *Jurista Vārds*, Nr. 16(371), 2005, 3. maijs.
3. Par 9. Saeimas vēlēšanu norises tiesiskumu un pamatu vēlēšanu atzīšanai par prettiesiskām. *Jurista Vārds*, Nr. 50(453), 2006, 19. decembris.
4. *Balodis, R.* Francijas Republikas savdabīgā konstitūcija. *Jurista Vārds*, Nr. 42(347), 2006.
5. *Balodis, R.* Kā izpaužas Valsts prezidenta kreatīvā funkcija. *Jurista Vārds*, Nr. 1(259), 2003, 7. janvāris.
6. *Balodis, R.* Latvijas Republikas konstitucionālo tiesību evolūcija un transformācija 20.–21. gadsimta mijā. Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā 20.–21. gs. mijā. Starptautiskā zinātniskā konference. Rīga, 2006.
7. Baltijas valstis liktenģriežos. Politiskas, ekonomiskas un tiesiskas starptautiskās sadarbības problēmas uz XXI gadsimta sliekšņa. Rakstu krājums (T. Jundža redakcijā). 1998.
8. *Barlādžana, M.* Ombudsmēņa institūts: Skandināvijas modelis. *Jurista Vārds*, Nr. 37(440), 2006, 19. septembris.

9. *Barladjana, M.* Ombudsmeņa institūts: vēsture, teorija un tiesiskie aspekti. *Jurista Vārds*, Nr. 24, 2006, 20. jūnijs.
10. *Bikšiniece, L.* Tiesībsargu gaidot. *Diena*, 2006, 2. decembris.
11. *Bišers, I.* Satversmes reforma. Satversmes reforma Latvijā: par un pret [Ekspertu seminārs 1995, 15. jūnijs] Rīga : Sociāli ekonomisko pētījumu institūts „Latvija”, 1995.
12. *Blūzma, V.* Latvijas konstitucionālo tiesību vēstures teorētiskās problēmas. *Jurista Vārds*, Nr. 23(528), 2008, 17. jūnijs.
13. *Blūzma, V.* Latvijas Republikas Valsts prezidenta institūcija Eiropas konstitucionālisma kultūras kontekstā. *Likums un Tiesības*, Nr. 11, 2002.
14. *Bojārs, J.* Cilvēka pamattiesības Satversmes jaunajā redakcijā. *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2001, 25. oktobris.
15. *Briede, J.* Latvijas Nacionālā cilvēktiesību likumdošana Eiropas Cilvēktiesību konvencijas kontekstā. Baltijas valstis liktēngriežos. Politiskas, ekonomiskas un tiesiskas starptautiskās sadarbības problēmas uz XXI gadu simteņa sliekšņa. Rakstu krājums (T. Jundža redakcijā), 1998.
16. *Buks-Vaivads, H.* Valsts pārvaldes attīstības galvenās tendences Latvijas Republikā. Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā 20.–21. gs. mijā. Starptautiskā zinātniskā konference. Rīga, 2006.
17. *Dambergs, M.* Vēlēšanu sistēmas evolūcija, nevis revolūcija. Intervija ar Vēlēšanu reformas biedrības valdes priekšsēdētāju V. Liepiņu. *Jurista Vārds*, Nr. 6(559), 2009, 10. februāris.
18. *Daukste, A.* Satversmes tiesa nav konsultatīva iestāde. *Neatkarīgā*, 2005, 22. jūnijs.
19. *Dišlers, K.* Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga : [b.i.], 1930.
20. *Dreifelds, J.* Par ombudsmeni pasaulē un Latvijas iespējām. *Latvijas Vēstnesis*, 2000, 27. aprīlis.
21. *Endziņš, A.* Latvijas Republikas Satversmes tiesas loma Latvijas Republikas Satversmē noteikto vērtību aizsardzībā. Konstitucionālās tiesas loma valsts konstitūcijā nostiprināto vērtību aizsardzībā. Satversmes tiesas 2006. g. konferences materiālu krājums. Rīga : Tiesu namu aģentūra, 2007.
22. *Ērmiņš, A.* Satversmes 81. panta piemērošanas prakse. *Jurista Vārds*, Nr. 6(510), 2008, 12. februāris.
23. *Feldhūne, G.* Smaga ir Satversmes tiesas roka. *Diena*, 2002, 17. aprīlis.
24. *Guļāns, A.* Augstākās tiesas attīstība: evolūcija, revolūcija vai normatīva nolemtība. *Jurista Vārds*, Nr. 39(394), 2005.
25. *Guļāns, A.* Tiesu sistēmai vajadzīga attīstības koncepcija. *Jurista Vārds*, Nr. 20(423), 2006, 23. maijs.
26. *Iļjanova, D.* Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga : Ratio iuris, 2005.
27. *Jansone, D., Reinholde, I., Ulmīcāne, I.* Latvijas publiskā pārvalde. Rīga : EuroFaculty, 2002.
28. *Jelāģins, J.* Latvijas rakstītā konstitūcija. *Jurista Vārds*, Nr. 10(52), 1997, 14. maijs.
29. *Jundzis, T.* Ar Neatkarības deklarāciju ir jālepojas. *Jurista Vārds*, Nr. 18(522), 2008, 13. maijs.
30. *Jundzis, T.* Lēta likumdošana maksā dārgi. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 96(3254), 2005, 17. jūnijs.
31. *Jundzis, T.* Saeimas darbības pilnveidošanas iespējas. *Likums un Tiesības*, 7. sēj., Nr. 3(67), 2005.
32. *Jundzis, T.* Tiesību reformas tautas atmodas periodā (1986–1990). *No: Latvijas tiesību vēsture (1914–2000)*. Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera redakcijā. Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000.
33. *Jundzis, T.* Tiesību sistēmas reforma valsts atjaunošanas periodā (1990–1993). *No: Latvijas tiesību vēsture (1914–2000)*. Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera redakcijā. Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000.
34. Juristi analizē Valsts prezidentes rīcību un Satversmes 81. pantu. *Jurista Vārds*, Nr. 12(465), 2007, 20. marts.
35. *Kārklīņa, A.* Valsts prezidenta impīčmenta institūta juridiskie aspekti (II). *Likums un Tiesības*, 7. sēj., Nr. 3(67), 2005, marts.
36. *Kovaļevska, A.* Tiesības uz atbilstošu dzīves līmeni. *Jurista Vārds*, Nr. 51/52(594/595), 2009, 22. decembris.
37. *Kovaļevska, A.* Tiesības uz labu pārvaldību: salīdzinošs skatījums uz Eiropas Savienības valstu praksi Latvijas kontekstā (I). *Likums un Tiesības*, 8. sēj., Nr. 8(84), 2006.
38. *Kukule, S.* Tautas tiesību sargs. Pieejams: <http://www.politika.lv/index.php?id=4793> [skatīts 12.12.2009.].
39. *Kukule, S.* Valsts prezidenta vēlēšanas: tiesiskais regulējums. *Jurista Vārds*, Nr. 41(444), 2006, 17. oktobris.
40. *Kusiņš, G.* Kā pilnveidot Latvijas Republikas Satversmi. *Juristu Žurnāls*, Nr. 4, 1995.
41. *Kūtris, G.* Tiesiskās pašāvības un sociāli atbildīgas valsts principi. *Jurista Vārds*, Nr. 33(576), 2009, 18. augusts.
42. *Kuzmīna, I. E.* Levits: „Prezidentu atlaist ir pārāk vienkārši”. *Latvijas Avīze*, 2007, 31. jūlijs.
43. *Labucka, I.* Augstākā tiesa kā Latvijas tiesību sistēmas sastāvdaļa. *Jurista Vārds*, Nr. 43(398), 2005, 15. novembris.
44. Latvijas Republikas Augstākās padomes (1990–1993) 1. sesijas 13. sēdes (1990. g. 28. maijs) stenogramma, 13. burtņīca. *Latvijas Vēstnesis pielikums „Dokumenti”*, 2004, 3. maijs.
45. Latvijas Republikas tieslietu sistēma 1918–2008. Rīga : Tieslietu ministrija, 2008.
46. *Lazdiņš, J.* Valsts prezidenta institūta tapšana Latvijā. *Likums un Tiesības*, 3. sēj., Nr. 22, 2001.

47. *Lēbers, D. A.* Latvijas neatkarības atjaunošanas prasības dažos dokumentos pirms 1990. gada 4. maija. *No: 4. maijs. Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju.* Jundzis T. (zin. red.) Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000.
48. *Lēbers, D., Bišers, I.* Ministru Kabinets – komentārs Latvijas Republikas Satversmes IV nod. „Ministru Kabinets”. Rīga : Tiesiskās informācijas centrs, 1998.
49. *Levits, E.* 4. maija deklarācija Latvijas tiesību sistēmā. 4. maijs. Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju, Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000.
50. *Levits, E.* Par administratīvā procesa vietu un funkcijām Latvijas tiesību sistēmā. Administratīvais process: likums, prakse, komentāri. Rakstu krājums. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2005.
51. *Levits, E.* Pārveidojot PSRS tiesiskās sistēmas mantojumu. *Likums un Tiesības*, 4. sēj., Nr. 6(34), 2002, jūnijs.
52. *Levits, E.* Satversme 1995. gada 18. novembrī. *Diena*, 1995, 17. novembris.
53. *Levits, E.* Satversme un Eiropas Savienība. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 213–218, 2000, 8. jūnijs.
54. *Levits, E.* Latvijas tiesību sistēmas attīstības iezīmes uz XXI gadsimta sliekšņa. *No: Latvijas tiesību vēsture (1914–2000).* Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera redakcijā. Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000.
55. *Libiņa-Egnere, I.* Vai tiks gatavota jauna Satversme? *Jurista Vārds*, Nr. 51(504), 2007, 18. decembris.
56. *Litvins, G.* Satversmes jautājumi ekonomiskās krīzes apstākļos. Intervija ar Eiropas Kopienu tiesas tiesnesi Dr. iur. h. c. E. Levitu. *Jurista Vārds*, Nr. 38(581), 2009, 22. septembris.
57. *Lulle, B.* Dažādi viedokļi par un pret tautas vēlētu prezidentu. *Diena*, 2001, 12. decembris.
58. *Lulle, B.* Kad nominēt isto prezidentu. *Neatkarīgā*, 2006, 11. februāris.
59. *Margēviča, A.* Nerēdz jēgu tautas vēlētam prezidentam bez plašākā pilnvarām. *Neatkarīgā*, 2007, 14. jūnijs.
60. *Meikališa, Ā.* Tiesu vara Latvijā. Rīga : Avots, 1997.
61. *Meļķīsis, E.* Juridiskās metodes mācības un tiesību normas piemērošanas metodoloģijas jēdziens un nozīme. Juridiskās metodes pamati 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Rīga : TNA, 2003.
62. *Mits, M.* Satversme Eiropas cilvēktiesību standartu kontekstā. *Cilvēktiesību Žurnāls*, 1999.
63. *Muciņš, L.* Vai Latvijas likumdošana veido tiesisku valsti? *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 26/27(1486/1487), 1999, 29. janvāris.
64. *Pleps, J.* Bīriņos iezīmē Konstitucionālās politikas nākotni. *Jurista Vārds*, Nr. 31(434), 2006, 8. augusts.
65. *Pleps, J.* Kāda ir tiesībsarga vieta mūsdienu valstī. *Jurista Vārds*, Nr. 49(452), 2006, 12. decembris.
66. *Pleps, J.* Satversmes grozījumi juristu domās. *Jurista Vārds*, Nr. 17(570), 2009, 28. aprīlis.
67. *Pleps, J.* Neatkarības deklarācija: toreiz un tagad. *Jurista Vārds*, Nr. 18(522), 2008, 13. maijs.
68. *Pleps, J.* Tiesībsargs vērtē un analizē gada laikā paveikto. *Jurista Vārds*, Nr. 51(504), 2007, 18. decembris.
69. *Pleps, J.* Satversmes grozījumi juristu domās. *Jurista Vārds*, Nr. 17(570), 2009, 28. aprīlis.
70. *Reine, I.* Ko aizsargā vai aizliedz Satversmes 110. pants? Pieejams: www.politika.lv, publicēts 31.01.2006. [skatīts 27.12.2009.].
71. Report on the Application of the Republic of Latvia for Membership of the Council of Europe. Eur. Consult. Ass. 44th Sess. Doc. No. 7169, app. IX, 1994.
72. Sāk parakstu vākšanu par tautas vēlētu prezidentu. www.apollo.lv, publicēts 2009, 19. novembrī [skatīts 19.11.2009.].
73. *Sandgrēns, K., Iljanova, D.* Latvijas tieslietu sistēmas vajadzību novērtējums. *Likums un Tiesības*, 3. sēj., Nr. 6(22), 2001, jūnijs.
74. Satversme un cilvēktiesības. Gadagrāmata 1999. *Cilvēktiesību Žurnāls*, Nr. 9–12, 1999, LU Cilvēktiesību institūts, 2000.
75. *Serdāns, V., Mūrniece, I.* Latvijai laiks ievākt ražu. *Latvijas Avīze*, 2006, 30. decembris.
76. *Taube, C.* Constitutionalism in Estonia, Latvia and Lithuania. Stockholm, Uppsala, 2001, p. 36–37.
77. Tiesībsargam ikvienu sūdzība ir svarīga. *Jurista Vārds*, Nr. 1(505), 2008, 8. janvāris.
78. Tiesu varas neatkarībai un atbildībai. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 178(2753), 2002, 5. decembris.
79. Vai veidosim Valsts padomi. *Jurista Vārds*, Nr. 40(395), 2005, 25. oktobris.
80. Valsts prezidente. Runa 9. Saeimas Pavasara sesijas pēdējā sēdē 21. jūnijā. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 100(3676), 2007, 22. jūnijs.
81. Viedoklis par Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma pilnveidošanu. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_1680_KTK_30042008_Viedoklis_par_Saeimas_priekslaicigu_velesanu_mehanismu_pilnveidosanu.pdf [skatīts 01.05.2009.].
82. Viķe-Freiberga: Satversmes grozījumi jau sen ir bijuši nepieciešami. Pieejams: www.delfi.lv/news/national/.../article.php?id [skatīts 29.12.2009.].
83. *Vilks, A.* Tiesības un likumi: taisnīgais un racionālais. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 66(1127), 1998, 12. marts.
84. *Ziemele, I.* Satversmes tiesa – līdzeklis integrācijai vai pašizolācijai jeb atsevišķas pārdomas Satversmes tiesas sakarā. *Latvijas Vēstnesis*, 1996, 15. jūnijs.
85. *Ziemele, I.* Piezīmes pie sagatavotā lēmuma projekta. *Jurista Vārds*, Nr. 5, 2007, 30. janvāris.
86. *Zile, L.* Visu varu Satversmes tiesai? *Diena*, 2002, 27. marts.

Normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Satversme : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 43, 1993.
2. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 66, 2009.
3. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 79, 2007.
4. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 1, 2006.
5. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 159, 2004.
6. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 76, 2003.
7. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 70, 2002.
8. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 308/312, 1998.
9. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 331/332, 1997.
10. Grozījums Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 100, 1996.
11. Grozījums Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 19, 1994.
12. Par Latvijas Republikas valstisko statusu. LR konstitucionālais likums. *Ziņotājs*, Nr. 42, 1991.
13. Konstitucionālais likums *Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi*. LR AP likums, spēkā neesošs. *LR Saeimas un MK Ziņotājs*, Nr. 4, 1992.
14. Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu. LPSR AP deklarācija. *LR Saeimas un MK Ziņotājs*, Nr. 20, 1990.
15. Administratīvā procesa likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 164, 2001.
16. Fizisko personu datu aizsardzības likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 123/124, 2000.
17. Par Valsts kontroli : LR likums, spēkā neesošs.
Pieejams: <http://www.lrvk.gov.lv/index.php?id=1715> [skatīts 12.12.2009.].
18. Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 202, 2008.
19. Biedrību un nodibinājumu likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 159(3107), 2003.
20. Civiltiesu procesa likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 326/330, 1998.
21. Darba likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 105, 2001.
22. Kara tiesu likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 52, 2005.
23. Krimināllikums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 199/200, 1998.
24. Kriminālprocesa likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 74, 2005.
25. Likums par Valsts cilvēktiesību biroju : LR likums, spēkā neesošs. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 221, 1996.
26. Ministru kabineta iekārtas likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 82, 2008.
27. Par 1925. gada 1. aprīļa likuma „Ministru kabineta iekārta” atjaunošanu : LR likums, spēkā neesošs. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 52, 1993.
28. Par 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11. protokolu : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 143, 1997.
29. Par 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. protokolu : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 136/137, 1999.
30. Par arodbiedrībām : LR likums. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, Nr. 3/4, 1991.
31. Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 69, 2002.
32. Par pašvaldībām : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 61, 1994.
33. Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām : LR likums. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, Nr. 1, 1993.
34. Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 47, 1994.
35. Par tiesu varu. AP likums. *Ziņotājs*, Nr. 1, 1993.
36. Par valsts civildienestu : LR likums, spēkā neesošs. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 52, 1994.
37. Pilsonības likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 93, 1994.
38. Reliģisko organizāciju likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 146, 1995.
39. Saeimas kārtības rullis : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 96, 1994.
40. Satversmes tiesas likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 103, 1996.
41. Tiesībsarga likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 65, 2006.
42. Valsts civildienesta likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 331/333, 2000.
43. Valsts kontroles likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 80, 2002.
44. Valsts pārvaldes iekārtas likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 94, 2002.
45. Valsts prezidenta ievēlēšanas likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 79, 2007.
46. Zemesgrāmatu likums : LR likums. *Likumu un noteikumu krājums*, Nr. 38, 1937.
47. Administratīvo aktu procesa noteikumi : MK noteikumi Nr. 154, spēkā neesoši. *Latvijas Republikas un Saeimas Ministru Kabineta Ziņotājs*, Nr. 4, 1995.

Judikatūra

1. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums lietā Nr. SA- 5/2006. Pieejams: www.at.gov.lv/info/archive/.../2006/ [skatīts 16.08.2009.].
2. Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2009-43-01. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2009_43_01.htm [skatīts 29.12.2009.].
3. Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2007_10_0102_Robezligums.htm [skatīts 02.12.2009.].
4. Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2005-02-0106. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2005-02-0106.rtf> [skatīts 28.12.2009.].
5. Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2004-15-0106. Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2004-15-0106.rtf [skatīts 16.08.2009.].
6. Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 09-01. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2002-09-01.rtf> [skatīts 12.08.2009.].
7. Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 04-07(99). Pieejams: [http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/04-07\(99\).rtf](http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/04-07(99).rtf) [skatīts 12.08.2009.].
8. Latvijas Republikas Satversmes tiesas lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2002-07-01. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/lem_2002-07-01_tiesved_izb.htm [skatīts 12.08.2009.].

Atsauces

- ¹ Balodis, R. Francijas Republikas savdabīgā konstitūcija. *Jurista Vārds*, Nr. 42(347), 2006.
- ² Report on the Application of the Republic of Latvia for Membership of the Council of Europe. Eur. Consult. Ass. 44th Sess. Doc. No. 7169, app. IX (1994).
- ³ Kusīņš, G. Kā pilnveidot Latvijas Republikas Satversmi. *Juristu Žurnāls*, Nr. 4, 1995, 7. lpp.; Taube, C. Constitutionalism in Estonia, Latvia and Lithuania. Stockholm. Uppsala, 2001, p. 36–37.
- ⁴ Daukšte, A. Satversmes tiesa nav konsultatīva iestāde. *Neatkarīgā*, 2005, 22. jūnijs.
- ⁵ Balodis, R. Latvijas Republikas konstitucionālo tiesību evolūcija un transformācija 20.–21. gadsimta mijā. Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā 20.–21. gs. mijā. Starptautiskā zinātniskā konference. Rīga, 2006, 450. lpp., skat. arī *Ziemele, I.* Piezīmes pie sagatavotā lēmuma projekta. *Jurista Vārds*, Nr. 5, 2007, 30. janvāris.
- ⁶ 4. Saeimas sasaukuma termiņš ir laika periods no 1931. gada 3. novembra līdz 1934. gada 15. maijam, bet 5. Saeimas periods – laika posms no 1993. gada 6. jūlija līdz 1995. gada 6. novembrim.
- ⁷ Levits, E. Latvijas tiesību sistēmas attīstības iezīmes uz XXI gadsimta sliekšņa. *No: Latvijas tiesību vēsture (1914–2000)*. Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera redakcijā. Rīga: LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 489. lpp.
- ⁸ Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu: LPSR AP deklarācija. *LR Saeimas un MK Ziņotājs*, Nr. 20, 1990.
- ⁹ Apsītis, R. Neatkarības deklarācijas pieņemšanas dienā. *Jurista Vārds*, Nr. 16, 2005.
- ¹⁰ Jānorāda, ka jautājums būt vai nebūt neatkarībai parlamentārā ceļā izšķīrās 1990. gada 18. martā LPSR Augstākās Padomes vēlēšanās, kad vēlētajī nobalsoja par labu Tautas Atmodas aktivistiem. No 201. Augstākās Padomes mandātiem Latvijas Tautas Fronte ieguva 122, turklāt vēlāk frakcijai pievienojās vēl 9 deputāti – pavisam 131 deputāts no 201. Līdz ar to LTF frakcijas pārliecinošais vairākums parlamentā tika nodrošināts, un tas bija noteicošais faktors, kāpēc netika izmantots otrs tolaik reāli iespējama neatkarības atjaunošanas ceļš – Pilsoņu Kongresa (PK) ceļš. PK balstījās uz vienkāršu situācijas konstatāciju – AP nevar būt leģitīms latviešu tautas pārstāvis, jo tā ievēlēšanas pamats ir nepareizs. Pirmkārt, jau vēlēšanu likums ir nedemokrātisks, un, otrkārt, vēlēšanās var piedalīties okupācijas valsts pilsoņi, okupācijas karaspēka militārpersonas un viņu ģimenes locekļi, kas minētajā datumā atradās Latvijas teritorijā. Pēc PK uzstādījuma, Latvijas Republikas pilsoņiem un to pēcnācējiem ir jāizvēl savi pārstāvji, kas atjaunotu valsti, Satversmi un radītu pamatu turpmākajam parlamentārajam ceļam un likvidētu okupācijas sekas. PK 1989. gada nogalē bija reģistrējusi ap 700 000 Latvijas Republikas pilsoņu, no kuriem 1990. gada 8.–23. aprīļa vēlēšanās piedalījās 678 862 pilsoņi. Tātad nobalsoja aptuveni 63% no visiem balsstiesīgajiem pilsoņiem. PK vēlēšanās tika izvēlēti 232 delegāti, kam PK kongresā vajadzēja atjaunot Latvijas neatkarību. AP LTF frakcija, kas arī iestājās par neatkarības atjaunošanu, noraidīja sadarbību ar PK.
- ¹¹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2004-15-0106. Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2004-15-0106.rtf [skatīts 16.08.2009.]. Skat. arī Levits, E. 4. maija deklarācija Latvijas tiesību sistēmā. 4. maijs. Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju, Rīga: LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 57. lpp. Par Satversmes tiesas judikatūru neatkarības deklarācijas kontekstā skat. *Pleps, J.* Neatkarības deklarācija: toreiz un tagad. *Jurista Vārds*, Nr. 18(522), 2008, 13. maijs. Skat. arī *Jundzis, T.* Ar Neatkarības deklarāciju ir jālepojas. *Jurista Vārds*, Nr. 18(522), 2008, 13. maijs.

- ¹² Protams, ka tikai ar konstitucionālu likumu varēja Latvijas teritorijā daļēji atjaunot 1922. gada Satversmi. Satversmes tiesnesis Juris Jelāgins to pamato arī ar to, ka par konstitucionālu likumu deklarācija ir atzistama tādēļ, ka par Latvijas Neatkarības atjaunošanas deklarāciju balsoja 138 deputāti, bet konstitucionāla likuma pieņemšanai bija nepieciešamas tikai 134 deputātu balsis no 201 deputātiem. (Skat. Jelāgins, J. Latvijas rakstītā konstitūcija. *Jurista Vārds*, Nr. 10(52), 1997, 14. maijs.)
- ¹³ Lēbers, D. A. Latvijas neatkarības atjaunošanas prasības dažos dokumentos pirms 1990. gada 4. maija. No: 4. maijs. Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju. Jundzis T. (zin. red.) Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 29. lpp.
- ¹⁴ Par darba grupas izveidošanu Latvijas Republikas Satversmes jaunās redakcijas un Latvijas Republikas pilsonības koncepcijas projekta izstrādāšanai: LPSR AP lēmums. *LR Saeimas un MK Ziņotājs*, Nr. 33, 1990.
- ¹⁵ Apsītis, R. Neatkarības deklarācijas pieņemšanas gadadienā. *Jurista Vārds*, Nr. 16 (371), 2005, 3. maijs.
- ¹⁶ Lat. – lieta, kas lidzinās citai lietai, tomēr nekad nav viena un tā pati lieta.
- ¹⁷ Levīts, E. 4. maija Deklarācija Latvijas tiesību sistēmā. 4. maijs Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju (red. T. Jundzis.). Rīga, LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 53. lpp.
- ¹⁸ 4. maijs. Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par neatkarības deklarāciju (red. T. Jundzis.). Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 403. lpp.
- ¹⁹ Apsītis, R. Neatkarības deklarācijas pieņemšanas dienā. *Jurista Vārds*, Nr. 16, 2005, 3. maijs.
- ²⁰ Meļķīsis, E. Juridiskās metodes mācības un tiesību normas piemērošanas metodoloģijas jēdziens un nozīme. No: *Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā*. Rīga : TNA, 2003, 9. lpp.
- ²¹ Par Latvijas Republikas valstisko statusu: LR AP likums. *Ziņotājs*, Nr. 42, 1991.
- ²² Taču jāpiemin arī dokumentu, kas bija pieņemts pirms Neatkarības deklarācijas. Šis dokuments ir 1989. gada 28. jūlija deklarācija „Par Latvijas valsts suverenitāti”. Deklarācija neiederas Latvijas konstitucionālo avotu hierarhijā, lai gan to pieņēma tā pati institūcija, kas Neatkarības deklarāciju, – LPSR AP. Tomēr vēsturiski deklarācija ievadīja otrā neatkarības laika juridiskās bāzes izveidošanas sākumu, jo deklarācija „Par Latvijas valsts suverenitāti” apturēja PSRS likumu automātisku attiecināšanu uz Latviju. Deklarācijas 5. pants noteica, ka PSRS likumi Latvijas teritorijā stājas spēkā pēc to ratifikācijas LPSR AP. Tika pavērts ceļš uz padomju sistēmas demontāžu un jaunas tiesību sistēmas veidošanu. Kā šo dokumentu, tā arī Neatkarības deklarāciju pieņēma vieni un tie paši AP deputāti. Deklarācijā gan tiek pasludināta LPSR suverenitāte, un tāpēc šo dokumentu drīzāk var uzskatīt par juridisku paziņojumu padomju perioda noslēgumam. Skat. arī Jundzis, T. Tiesību reformas tautas atmodas periodā (1986–1990). No: *Latvijas tiesību vēsture (1914–2000)*. Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera redakcijā. Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 428. lpp.
- ²³ Jundzis, T. Tiesību sistēmas reforma valsts atjaunošanas periodā (1990–1993). No: *Latvijas tiesību vēsture (1914–2000)*. Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera redakcijā. Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 458. lpp.
- ²⁴ Turpat.
- ²⁵ Iedzīvotāju aptauja par Latvijas Republikas neatkarību. Pieejams: <http://www.cvk.lv> [skatīts 01.12.2009.].
- ²⁶ Jundzis, T. Tiesību sistēmas reforma valsts atjaunošanas periodā (1990–1993). Latvijas tiesību vēsture (1914–2000). Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera redakcijā. Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 449. lpp.
- ²⁷ Latvijas Republikas tieslietu sistēma 1918–2008. Rīga : Tieslietu ministrija, 2008, 57. lpp.
- ²⁸ Latvijas Republikas Augstākās padomes (1990–1993) 1. sesijas 13. sēdes (1990, 28. maijs) stenogramma, 13. burtņīca. *Latvijas Vēstnesis pielikums „Dokumenti”*, 2004, 3. maijs.
- ²⁹ Lai gan starptautiski atzītajai kontinuitātes principa doktrīnai seko visās trijās Baltijas valstīs, Latvija vienīgā atjaunoja savu 1922. gada Satversmi. Lietuva sākotnēji atjaunoja 1938. gada Konstitūciju (atceļot dažus autoritāra rakstura pantus), tad to atcēla, ieviešot pārejas laika konstitūciju, kas darbojās līdz 1992. gadam. Pēc tam tika pieņemta pilnīgi jauna konstitūcija. Līdzīgi notika arī Igaunijā. Tā atjaunoja savu pirmskara konstitūciju, bet 1992. gadā to aizvietoja ar pilnīgi jaunu konstitūciju. Jāsaka, ka abās kaimiņvalstīs nemaz nebija citu iespēju, jo pēdējās pirmā neatkarības laika konstitūcijas bija likumīgi pieņemtas (tautas referendumos), taču tās bija nedemokrātiskas un autoritāras pēc satura. Šādas konstitūcijas pasaulē mēdz dēvēt arī par „Bonapartiskām konstitūcijām”.
- ³⁰ Par Latvijas Republikas pievienošanas starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos: LPSR AP deklarācija. *LR Saeimas un MK Ziņotājs*, Nr. 21, 1990.
- ³¹ Birkavs, V. Ievads. Vītiņš, V. Vispārējs tiesību pārskats. Rīga : Verdikts, 1993, 8. lpp.
- ³² Konstitucionālais likums „Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi”. LR AP likums, spēkā neesošs. *LR Saeimas un MK Ziņotājs*, Nr. 4, 1992.

- ³³ Minētais likums „Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi” pēc nosaukuma un būtības ir konstitucionāls, bet par tādu to nevar atzīt formālu kritēriju dēļ. Tas aizpilda tukšo cilvēktiesību regulējuma nišu līdz pat 1998. gada oktobrim, kad spēkā stājās Satversmes 8. nodaļa. Līdzīgs uzskats ir arī Augstākās tiesas senatorei docentei Jaurītei Briedei, kura likuma konstitucionalitāti atzīst par diskutablu tā iemesla pēc, ka šī likuma normas nevar uzskatīt par augstākām juridiskajā hierarhijā. Turklāt Latvijas Republikas Satversmē, atšķirībā no LPSR tiesiskā regulējuma, vispār nav paredzēta tāda likumu kategorija kā konstitucionālie likumi. Tas dod iespēju atsevišķiem autoriem pamatoti norādīt uz šā brīža likumdevēja apmulsumu un nekompetenci. No visa minētā var secināt, ka likumdevējam tolaik nebija istas skaidrības par konstitucionālo principu ievērošanu, jo sanāk, ka kontinuitātes principu centās ievērot nevis tikai attiecībā pret Latvijas Republiku, bet arī pret iepriekšējo okupācijas (PSRS) režīmu. Šāda situācija radīja zināmu apmulsumu, un izskanēja pat priekšlikumi atcelt LPSR konstitūciju. (Briede, J. Latvijas Nacionālā cilvēktiesību likumdošana Eiropas Cilvēktiesību konvencijas kontekstā. Baltijas valstis liktengriežos. Politiskas, ekonomiskas un tiesiskas starptautiskās sadarbības problēmas uz XXI gadu simteņa sliekšņa. Rakstu krājums (T. Jundža redakcijā) 1998, 276. lpp.; Mits, M. Satversme Eiropas cilvēktiesību standartu kontekstā. *Cilvēktiesību Žurnāls*, 1999, 42–43. lpp.; Bišers, I. Satversmes reforma. Satversmes reforma Latvijā: par un pret [Ekspertu seminārs 1995. 15. jūnijis] Rīga : Sociāli ekonomisko pētījumu institūts „Latvija”, 1995, 12. lpp.)
- ³⁴ Satversme un cilvēktiesības. Gadagrāmata 1999. *Cilvēktiesību Žurnāls*, Nr. 9–12, 1999, LU Cilvēktiesību institūts, 2000, 7. lpp.
- ³⁵ Buks-Vaivads, H. Valsts pārvaldes attīstības galvenās tendences Latvijas Republikā. Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā 20.–21. gs. mijā. Starptautiskā zinātniskā konference. Rīga, 2006, 517. lpp.
- ³⁶ Jansone, D., Reinholde, I., Ulmīcāne, I. Latvijas publiskā pārvalde. Rīga : EuroFaculty, 2002, 42. lpp.
- ³⁷ Lēbers, D., Bišers, I. Ministru Kabinets – komentārs Latvijas Republikas Satversmes IV nodaļai „Ministru Kabinets”. Rīga : Privatizējamā valsts SIA „Tiesiskās informācijas centrs”, 1998, 16. lpp.
- ³⁸ Turpat, 24. lpp.
- ³⁹ Reliģisko organizāciju likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 146, 1995.
- ⁴⁰ Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām : LR likums. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, Nr. 1, 1993.
- ⁴¹ Biedrību un nodibinājumu likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 159(3107), 2003.
- ⁴² Par arodbiedrībām : LR likums. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, Nr. 3/4, 1991.
- ⁴³ Par tiesu varu: AP likums. *Ziņotājs*, Nr. 1, 1993.
- ⁴⁴ Latvijas Republikas tieslietu sistēma 1918–2008. Rīga : Tieslietu ministrija, 2008, 56. lpp.
- ⁴⁵ Turpat, 60. lpp.
- ⁴⁶ Lēbers, D., Bišers, I. Ministru Kabinets – komentārs Latvijas Republikas Satversmes IV nod. „Ministru Kabinets”. Rīga : Tiesiskās informācijas centrs, 1998, 24. lpp.
- ⁴⁷ Šajā laikā tiek sākti virzība uz īpašumu atgriešanu tā īpašniekiem un likumīgajiem mantiniekiem. Vēl ilgus gadus tā tiesību bāze, kas tika radīta šajā laikā, regulēja denacionalizāciju un privatizāciju, vienlaikus nodrošinot dažādu īpašumu eksistenci un līdzaspastāvēšanu. Valsts veica milzīgu un prātam neapmieramu reformu tiesību jomā. To izdevās panākt, atjaunojot 1937. gada Civillikumu, ko vēlāk sekmīgi papildināja Komerclikums. Civillikuma atjaunošana nozīmēja ne tikai apvērsumu civiltiesībās, bet reformu arī valststiesībās, jo līdz ar Satversmi fundamentāli tika pārgrozītas tiesiskās attiecības starp pilsoņiem.
- ⁴⁸ Zemesgrāmatu vēsture. Pieejams: <http://www.zemesgramata.lv/default.asp?cid=13> [skatīts 01.02.2009.]; Zemesgrāmatu likums. MK likums. *Likumu un noteikumu krājums*, Nr. 38, 1937.
- ⁴⁹ Pirmā tautas ievēlētā likumdevēja – Satversmes Sapulces vēlēšanās piedalījās 84,9% no balsstiesīgajiem iedzīvotājiem, 1. Saeimas vēlēšanās – 82,2%; 2. Saeimas vēlēšanās – 74,9%; 3. Saeimas vēlēšanās – 79,3%; 4. Saeimas vēlēšanās – 80,0%; LR Augstākās Padomes 1990. gada 18. marta vēlēšanās piedalījās 81,25%; 6. Saeimas vēlēšanās – 71,9%; 7. Saeimas vēlēšanās – 71,9%; 8. Saeimas vēlēšanās – 71,51%, bet pēdējās – 9. Saeimas vēlēšanās – tikai 60,98%, tādējādi sasniedzot zemāko vēletāju aktivitātes rādītāju. Skat. Likumdevēju vēsture. Pieejams: http://www.saeima.lv/Informacija/likumdevēju_vesture.html [skatīts 01.09.2009.].
- ⁵⁰ Levits, E. Latvijas tiesību sistēmas attīstības iezīmes uz XXI gadsimta sliekšņa. No: *Latvijas tiesību vēsture (1914–2000)*. Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera redakcijā. Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 493. lpp.
- ⁵¹ Pieejams: www.arhivi.lv/sitedata/.../5%20saeimas%201%20sedes%20prot.PDF [skatīts 12.07.2000.].
- ⁵² Franču val. – Iestādes iet bojā pēc savām uzvarām.

- ⁵³ Levits, E. Latvijas tiesību sistēmas attīstības iezīmes uz XXI gadsimta sliekšņa. No: *Latvijas tiesību vēsture (1914–2000)*. Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera redakcijā. Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 493. lpp.
- ⁵⁴ Skat. http://www.president.lv/pk/content/?cat_id=916. [skatīts 29.12.2009.]. Jāatzīmē, ka līdz Satversmes darbības atjaunošanai Valsts prezidenta institūts nepastāvēja. Interesants fakts – kad 1992. gada rudenī uz ANO kārtējo sesiju bija uzaicināts ierasties LR valsts vadītājs, radās problēma, vai par to uzskatāms Augstākās Padomes vai Ministru Padomes priekšsēdētājs. Skat. *Jundzis, T. Tiesību sistēmas reforma valsts atjaunošanas periodā (1990–1993)*. No: *Latvijas tiesību vēsture (1914–2000)*. Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera redakcijā. Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 460. lpp.
- ⁵⁵ Par 1925. gada 1. aprīļa likuma „Ministru kabineta iekārta” atjaunošanu : LR likums, spēkā neesošs. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 52, 1993.
- ⁵⁶ Skat. *Levits, E. Latvijas tiesību sistēmas attīstības iezīmes uz XXI gadsimta sliekšņa*. No: *Latvijas tiesību vēsture (1914–2000)*. Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera redakcijā. Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 494. lpp.
- ⁵⁷ Līdz 1993. gadam Valsts kontrole darbojās saskaņā ar 1991. gada 17. decembra LR AP likumu „Par Valsts kontroli”, kurš noteica, ka Valsts kontroli izveido Augstākā Padome un Valsts kontrole tai ir tieši pakļauta. Par Valsts kontroles vēsturi skat. <http://www.lrvk.gov.lv/index.php?id=1715> [skatīts 12.12.2009.].
- ⁵⁸ Valsts kontroles likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 80, 2002.
- ⁵⁹ Šī ministrija tiek likvidēta 1995. gada vidū, un, kā uzskata E. Levits, šī likvidācija bija pārsteidzīga, jo pārvaldes reformai faktiski valdībā vairs nebija politiska dzinūļa. Skat. grām. *Latvijas tiesību vēsture (1914–2000)*. Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera redakcijā. Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 493. lpp.
- ⁶⁰ Par valsts civildienestu : LR likums, spēkā neesošs. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 52, 1994.
- ⁶¹ Valsts civildienesta likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 331/333, 2000.
- ⁶² Saeimas kārtības rullis : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 96, 1994.
- ⁶³ Par pašvaldībām : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 61, 1994.
- ⁶⁴ *Muciņš, L.* Vai Latvijas likumdošana veido tiesisku valsti? *Latvijas Vēstnesis*, 1999, 29. janvāris.
- ⁶⁵ *Guļāns, A.* Augstākās tiesas attīstība: evolūcija, revolūcija vai normatīva nolemtība. *Jurista Vārds*, Nr. 39(394), 2005.
- ⁶⁶ Turpat.
- ⁶⁷ Pilsonības likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 93, 1994.
- ⁶⁸ Grozījums Latvijas Republikas Satversmē. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 19, 1994.
- ⁶⁹ *Levits, E.* Par administratīvā procesa vietu un funkcijām Latvijas tiesību sistēmā. Administratīvais process: likums, prakse, komentāri. Rakstu krājums. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2005, 28. lpp.
- ⁷⁰ Par 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11. protokolu : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 143, 1997.
- ⁷¹ Par 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. protokolu : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 136/137, 1999.
- ⁷² Ziņojums par Ministru kabineta sastādīšanu un Deklarācija par Ministru kabineta iecerēto darbību. *Diena*, 1995, 23. novembris.
- ⁷³ *Sandgrēns, K., Iljanova, D.* Latvijas tieslietu sistēmas vajadzību novērtējums. *Likums un Tiesības*, 3. sēj., Nr. 6(22), 2001, jūnijs.
- ⁷⁴ Grozījums Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 100, 1996.
- ⁷⁵ Satversmes tiesas likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 103, 1996.
- ⁷⁶ *Endziņš, A.* Latvijas Republikas Satversmes tiesas loma Latvijas Republikas Satversmē noteikto vērtību aizsardzībā. Konstitucionālās tiesas loma valsts konstitūcijā nostiprināto vērtību aizsardzībā. Satversmes tiesas 2006. g. konferences materiālu krājums. Rīga. Tiesu namu aģentūra, 2007, 9. lpp.
- ⁷⁷ *Benfelde, S.* Pāris trušuādiņu un politiska tiesa. *Neatkarīgā Rita Avīze*, 2000, 26. janvāris.
- ⁷⁸ *Sk. Zīle, L.* Visu varu Satversmes tiesai? *Diena*, 2002, 27. marts; *Feldhūne, G.* Smaga ir Satversmes tiesas roka. *Diena*, 2002, 17. aprīlis.
- ⁷⁹ *Ziemele, I.* Satversmes tiesa – līdzeklis integrācijai vai pašizolācijai jeb atsevišķas pārdomas Satversmes tiesas sakarā. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 15. jūnijs. Citēts pēc: *Meikališa, Ā.* Tiesu vara Latvijā. Rīga : Avots, 1997, 114. lpp.
- ⁸⁰ Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 331/332, 1997.
- ⁸¹ Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 308/312, 1998.
- ⁸² Likums par Valsts cilvēktiesību biroju : LR likums, spēkā neesošs. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 221, 1996.
- ⁸³ Tiesībsarga likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 65, 2006.
- ⁸⁴ Latvijas Republikas tieslietu sistēma 1918–2008. Rīga : Tieslietu ministrija, 2008, 61. lpp.

- ⁸⁵ Muciņš, L. Vai Latvijas likumdošana veido tiesisku valsti? *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 26/27(1486/1487), 1999, 29. janvāris.
- ⁸⁶ Krimināllikums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 199/200, 1998.
- ⁸⁷ Civilprocesa likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 326/330, 1998.
- ⁸⁸ Dravnieks, A. Valsts pārvaldes principu transformācija. Dišlera biedrības tiesībpolitikas konference. 2006, 2. decembris.
- ⁸⁹ Administratīvo aktu procesa noteikumi. MK noteikumi Nr. 154, spēkā neesoši. *Latvijas Republikas un Saeimas Ministru Kabineta Ziņotājs*, Nr. 4, 1995; Administratīvā procesa likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 164, 2001.
- ⁹⁰ Levits, E. Pārveidojot PSRS tiesiskās sistēmas mantojumu. *Likums un Tiesības*, 4. sēj., Nr. 6(34), 2002, jūnijs.
- ⁹¹ Turpat.
- ⁹² Baltijas valstis likteņgriežos. Politiskas, ekonomiskas un tiesiskas starptautiskās sadarbības problēmas uz XXI gadsimta sliekšņa. Rakstu krājums (T. Jundža redakcijā). 1998, 185. lpp.
- ⁹³ Vilks, A. Tiesības un likumi: tainīgnais un racionālais. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 66(1127), 1998, 12. marts.
- ⁹⁴ Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 47, 1994.
- ⁹⁵ Tautas nobalsošana par likuma „Grozījumi Pilsonības likumā” atcelšanu. Pieejams: <http://web.cvk.lv/publ/public/27532.html> [skatīts 19.11.2009.].
- ⁹⁶ 2001. gadā notika politisks mēģinājums virzīt tautas apspriešanai jaunu Satversmi, kas gan nesekmējās ar panākumiem, jo projekts neguva atsaucību tautā. (Bojārs, J. Cilvēka pamattiesības Satversmes jaunajā redakcijā. *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2001, 25. oktobris). Jauninājumus valsts pārvaldes jomā izraisīja arī politiskās partijas „Jaunais laiks” aktivitātes 2002.–2003. gadā.
- ⁹⁷ Levits, E. Satversme un Eiropas Savienība. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 213–218, 2000, 8. jūnijs.
- ⁹⁸ Tiesu varas neatkarībai un atbildībai. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 178(2753), 2002, 5. decembris.
- ⁹⁹ Baltijas valstis likteņgriežos. Politiskas, ekonomiskas un tiesiskas starptautiskās sadarbības problēmas uz XXI gadsimta sliekšņa. Rakstu krājums T. Jundža redakcijā. 1998, 680. lpp.
- ¹⁰⁰ Latvijas Republikas Satversmes tiesas lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2002-07-01. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/lem_2002-07-01_tiesved_izb.htm [skatīts 12.08.2009.].
- ¹⁰¹ Fizisko personu datu aizsardzības likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 123/124, 2000.
- ¹⁰² Iljanova, D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga : Ratio iuris, 2005, 12. lpp.
- ¹⁰³ Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 04-07(99).Pieejams: [http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/04-07\(99\).rtf](http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/04-07(99).rtf) [skatīts 12.08.2009.].
- ¹⁰⁴ Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 09-01. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2002-09-01.rtf> [skatīts 12.08.2009.].
- ¹⁰⁵ Piemēru varētu būt daudz, viens no spilgtākajiem ir Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 3. novembra spriedums lietā Nr. SA-5/2006, kur tika vērtēti Saeimas vēlēšanu kampaņas norises aspekti. (Skat. Par 9. Saeimas vēlēšanu norises tiesiskumu un pamatu vēlēšanu atzīšanai par prettiesiskām. *Jurista Vārds*, Nr. 50(453), 2006, 19. decembris)
- ¹⁰⁶ Kovaļevska, A. Tiesības uz labu pārvaldību: salīdzinošs skatījums uz Eiropas Savienības valstu praksi Latvijas kontekstā (I). *Likums un Tiesības*, 8. sēj., Nr. 8(84), 2006.
- ¹⁰⁷ Administratīvā procesa likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 164, 2001.
- ¹⁰⁸ Dravnieks, A. Valsts pārvaldes principu transformācija. Dišlera biedrības tiesībpolitikas konference 2006. 2. decembris.
- ¹⁰⁹ Valsts pārvaldes iekārtas likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*. Nr. 94, 2002.
- ¹¹⁰ Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 69, 2002.
- ¹¹¹ Grozījumi „Satversmes tiesas likumā” : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 460/464, 2000.
- ¹¹² Tiesībsarga likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 65, 2006. Jaatzīmē, ka pasaulē tiesībsarga institūcijas tiek apzīmētas ar nosaukumu „ombuds”, taču, kā atzina LZA Terminoloģijas komisija, latviešu valodā piemērotāks ir šīs institūcijas nosaukums „tiesībsargs”, un šo valodas speciālistu ierosinājumu akceptēja arī likumprojekta izstrādātāji. Skat. Tiesībsargam ikviena sūdzība ir svarīga. *Jurista Vārds*, Nr. 1(505), 2008, 8. janvāris.
- ¹¹³ Kukule, S. Tautas tiesību sargs. Pieejams: <http://www.politika.lv/index.php?id=4793> [skatīts 12.12.2008.]. Biksiniēce, L. Tiesībsargu gaidot. *Diena*, 2006, 2. decembris; Dreifelds, J. Par ombudsmeni pasaulē un Latvijas iespējām. *Latvijas Vēstnesis*, 2000, 27. aprīlis; Barladžana, M. Ombudsmeņa institūts: vēsture, teorija un tiesiskie aspekti. *Jurista Vārds*, Nr. 24, 2006, 20. jūnijs; Barladžana, M. Ombudsmeņa institūts: Skandināvijas modelis. *Jurista Vārds*, Nr. 37(440), 2006, 19. septembris.
- ¹¹⁴ Pleps, J. Tiesībsargs vērtē un analizē gada laikā paveikto. *Jurista Vārds*, Nr. 51(504), 2007, 18. decembris; Pleps, J. Kāda ir tiesībsarga vieta mūsdienu valstī. *Jurista Vārds*, Nr. 49(452), 2006, 12. decembris.

- ¹¹⁵ Darba likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 105, 2001.
- ¹¹⁶ Kriminālprocesa likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 74, 2005.
- ¹¹⁷ Latvijas Republikas tieslietu sistēma 1918–2008. Rīga : Tieslietu ministrija, 2008, 61. lpp.
- ¹¹⁸ Pieejams: www.cvk.lv/cgi-bin/.../sae8dev.bals_rez03e [skatīts 28.12.2009.].
- ¹¹⁹ Tautas nobalsošana par likumprojektu „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”. Pieejams: <http://web.cvk.lv/pub/public/29108.html> [skatīts 11.12.2009.].
- ¹²⁰ Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 70, 2002.
- ¹²¹ Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 76, 2003.
- ¹²² Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 159, 2004.
- ¹²³ Skat. www.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LP0571_1 [skatīts 22.12.2009.].
- ¹²⁴ Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 1, 2006.
- ¹²⁵ Skat. *Reine, I.* Ko aizsargā vai aizliedz Satversmes 110. pants? Pieejams: www.politika.lv, publicēts 31.01.2006. [skatīts 27.12.2009.].
- ¹²⁶ Viķe-Freiberga: Satversmes grozījumi jau sen ir bijuši nepieciešami. Pieejams: www.delfi.lv/news/national/.../article.php?id [skatīts 29.12.2009.].
- ¹²⁷ Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 79, 2007. Šie grozījumi vienlaikus precizēja Satversmes 40. pantu par Valsts prezidenta svinīgā solījuma došanu.
- ¹²⁸ Juristi analizē Valsts prezidentes rīcību un Satversmes 81. pantu. *Jurista Vārds*, Nr. 12(465), 2007, 20. marts; *Ērmiņš, A.* Satversmes 81. panta piemērošanas prakse. *Jurista Vārds*, Nr. 6(510), 2008, 12. februāris.
- ¹²⁹ Par grozījumiem nobalsoja 85 deputāti, pret bija trīs, neviens no deputātiem neatturējās. <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/090408/st090408.htm> [skatīts 10.04.2009.].
- ¹³⁰ Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 66, 2009.
- ¹³¹ *Alīte, B., Egle, I.* Eksperti: Satversmes grozījumi strādās arī tiešā veidā neiedarbināti. *Diena*, 2009, 8. aprīlis.
- ¹³² Kara tiesu likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 52, 2005.
- ¹³³ *Lulle, B.* Kad nominēt isto prezidentu. *Neatkarīgā*, 2006, 11. februāris.
- ¹³⁴ Valsts prezidenta ievēlēšanas likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 79, 2007.
- ¹³⁵ Par Valsts prezidenta vēlēšanu regulējumu līdz Valsts prezidenta ievēlēšanas likuma pieņemšanai skat. *Kukule, S.* Valsts prezidenta vēlēšanas: tiesiskais regulējums. *Jurista Vārds*, Nr. 41(444), 2006, 17. oktobris.
- ¹³⁶ Ministru kabineta iekārtas likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 82, 2008. Līdz tam spēkā bija 1993. gada Ministru kabineta iekārtas likums, kura pamatā bija atjaunots 1925. gada 1. aprīļa likums „Ministru kabineta iekārta”.
- ¹³⁷ Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 202, 2008. Līdz 2009. gada 1. jūlijam Latvijā darbojās: 26 rajonu pašvaldības un 522 vietējās pašvaldības, t. sk.: 50 rajona pilsētas un 7 republikas pilsētas, 41 novads ar tajos ietilpstošajām teritoriālajām vienībām, 424 pagastu pašvaldības. Skat. <http://www.raplm.gov.lv/pub/index.php?id=1733> [skatīts 01.12.2009.].
- ¹³⁸ Skat. Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas mājas lapu <http://www.raplm.gov.lv/pub/index.php?id=1738> [skatīts 01.12.2009.].
- ¹³⁹ Grozījumi Saeimas vēlēšanu likumā : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 43, 2009.
- ¹⁴⁰ Satversmes grozījumi juristu domās. *Jurista Vārds*, Nr. 17(570), 2009, 28. aprīlis; *Dambergs, M.* Vēlēšanu sistēmas evolūcija, nevis revolūcija. Intervija ar Vēlēšanu reformas biedrības valdes priekšsēdētāju V. Liepiņu. *Jurista Vārds*, Nr. 6(559), 2009, 10. februāris.
- ¹⁴¹ I. Čepāne: „Kā bijusi Satversmes tiesas tiesnese es bieži esmu saskārusies ar Saeimas, valdības un dažu pašvaldību apzinātu vai neapzinātu „brāķi”. Gatavojot lietas izskatīšanai, esmu redzējusi, kā, pieņemot normatīvos aktus tikai atsevišķu personu interesēs, valsts „likumīgi” tiek apzagta un pat nozagta. Pārkāpjot Satversmē noteiktās pamattiesības, tas notiek uz citu cilvēku rēķina. Diemžēl tiesiskais nihilisms ir skāris ne tikai tautu, bet arī likumu piemērotājus un valdību. Tiek privatizēta vesela pilsēta, kuras pašvaldības nepilda Satversmes tiesas spriedumus. Nerēķināšanās ar sabiedrības viedokli cilvēkus ne tikai pazemo, bet arī izraisa nicinājumu un pat naidu pret savu valsti”. Skat. Ilma Čepāne: Tikai godīga un demokrātiska valsts pārvalde var mazināt uzticības krīzi politiķiem. *Republika.lv.*, Nr. 28, 25.–31. augusts.
- ¹⁴² *Jundzis, T.* Lēta likumdošana maksā dārgi. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 96(3254), 2005, 17. jūnijs.
- ¹⁴³ *Labucka, I.* Augstākā tiesa kā Latvijas tiesību sistēmas sastāvdaļa. *Jurista Vārds*, Nr. 43(398), 2005, 15. novembris.
- ¹⁴⁴ *Bičevskis, M.* Jāiemanto iedzīvotāju uzticība. *Diena*, 2005, 31. marts.
- ¹⁴⁵ Latvijas Tiesnešu biedrības paziņojums. Nav saprotami pārmēti. *Diena*, 2002, 24. maijs.
- ¹⁴⁶ *Guļāns, A.* Tiesu sistēmai vajadzīga attīstības koncepcija. *Jurista Vārds*, Nr. 20(423), 2006, 23. maijs.
- ¹⁴⁷ Turpat.

- ¹⁴⁸ Jundzis, T. Saeimas darbības pilnveidošanas iespējas. *Likums un Tiesības*, 7. sēj., Nr. 3(67), 2005.
- ¹⁴⁹ Dravnieks, A. Valsts pārvaldes principu transformācija. Dišlera biedrības tiesībspolitikas konference. 2006, 2. decembris.
- ¹⁵⁰ Apakšsadaļa „Likumi demokrātijas nostiprināšanai”. 12. sadaļa „Lai nodrošinātu apstākļus pilsoniskas sabiedrības veidošanai”. Deklarācija par Ministru kabineta darbu. *Latvijas Vēstnesis*, 1999, 16. jūlijs; 15.1.2. apakšpunkts 15. sadaļā „Tieslietas” Valdības deklarācija. *Latvijas Vēstnesis*, 2000, 6. maijs.
- ¹⁵¹ Saeimai uzticas ceturtdaļa. *Diena*, 2006, 13. septembris. Jānorāda, ka attiecībā uz valsts finansēm Latvijas Satversme Valsts prezidentam neparedz nekādas iespējas iespaidot valsts resursu sadali un budžeta sastāvu. Leģitīmam Latvijas prezidentam vienkārši nav tādas varas, kādu savulaik pats sev piešķīra Kārlis Ulmanis, un tādēļ pilnīgi velti un tukši ir pārņemt Valsts prezidentam, ka pensijas nav augstākas un algas lielākas. Tas vienkārši nozīmē klauvēt pie nepareizām durvīm. Izpildvara visā pilnībā ir tikai un vienīgi valdības rokās, un ir vairāk nekā mulķīgi šo Satversmē paredzēto stingro ierobežojumu iztulkot kā prezidenta neziņu, neizpratni vai garlaicību par iekšpolitikas jautājumiem (skat. Valsts prezidente. Runa 9. Saeimas Pavasara sesijas pēdējā sēdē 21. jūnijā. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 100(3676), 2007, 22. jūnijs.
- ¹⁵² Skat., piem., Kūtris, G. Tiesiskās palāvības un sociāli atbildīgas valsts principi. *Jurista Vārds*, Nr. 33(576), 2009, 18. augusts; Litvins, G. Satversmes jautājumi ekonomiskās krīzes apstākļos. Intervija ar Eiropas Kopienu tiesas tiesnesi *Dr. iur. h.c. E. Levitu. Jurista Vārds*, Nr. 38(581), 2009, 22. septembris; Kovaļevska, A. Tiesības uz atbilstošu dzīves līmeni. *Jurista Vārds*, Nr. 51/52(594/595), 2009, 22. decembris.
- ¹⁵³ Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2009-43-01; lietā Nr. 2005-02-0106. Skat. <http://www.satv.tiesa.gov.lv> [skatīts 28.12.2009.].
- ¹⁵⁴ Litvins, G. Satversmes jautājumi ekonomiskās krīzes apstākļos. Intervija ar Eiropas Kopienu tiesas tiesnesi *Dr. iur. h. c. E. Levitu. Jurista Vārds*, Nr. 38(581), 2009, 22. septembris.
- ¹⁵⁵ Valsts prezidente. Runa 9. Saeimas Pavasara sesijas pēdējā sēdē 21. jūnijā. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 100(3676), 2007, 22. jūnijs.
- ¹⁵⁶ Serdāns, V. Mūrniece, I. Latvijai laiks ievākt ražu. *Latvijas Avīze*, 2006, 30. decembris.
- ¹⁵⁷ Skat. Grūtups cer, ka Latvija būs prezidentāla; slavē Putinu un Medvedevu. *Diena*, 2009, 12. augusts.
- ¹⁵⁸ Par Latvijas Valsts prezidenta ievēlēšanas regulējuma vēsturisko attīstību skat. Lazdiņš, J. Valsts prezidenta institūta tapšana Latvijā. *Likums un Tiesības*, 3. sēj., Nr. 22, 2001, 170. lpp.; Blūzma, V. Latvijas Republikas Valsts prezidenta institūcija Eiropas konstitucionālisma kultūras kontekstā. *Likums un Tiesības*, Nr. 11, 2002, 322. lpp.
- ¹⁵⁹ 2009. gada 19. novembrī politiskā partija „Visu Latvijai” uzsāka parakstu vākšanu, lai rosinātu referendumu par izstrādātajiem Satversmes grozījumiem. Izstrādātais grozījumu projekts paredz vairākas izmaiņas Valsts prezidenta institūta regulējumā Satversmē, t.sk. paredz Valsts prezidenta funkciju paplašināšanu un izmaiņas prezidenta atļaišanas kārtībā. Skat. „Sāk parakstu vākšanu par tautas vēlēto prezidentu”. www.apollo.lv, publicēts 2009. g. 19. novembrī [skatīts 19.11.2009.]. Ar piedāvātajiem Satversmes grozījumiem iespējams iepazīties www.tautasprezidents.lv.
- ¹⁶⁰ Kuzmina, I. E. Levits: „Prezidentu atlaist ir pārāk vienkārši”. *Latvijas Avīze*, 2007, 31. jūlijs.; Pleps, J. Satversmes grozījumi juristu domās. *Jurista Vārds*, Nr. 17(570), 2009, 28. aprīlis.
- ¹⁶¹ 2008. gada 30. aprīlī konstitucionālo tiesību komisija iepazīstināja sabiedrību ar apjomīgu pētījumu par parlamenta priekšlaicīgu vēlēšanu mehānismu. Skat. „Viedoklis par Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma pilnveidošanu”. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_1680_KTK_30042008_Viedoklis_par_Saeimas_priekslaicigu_velesanu_mehanismu_pilnveidosanu.pdf [skatīts 01.05.2008.].
- ¹⁶² Libiņa-Egnere, I. Vai tiks gatavota jauna Satversme? *Jurista Vārds*, Nr. 51(504), 2007, 18. decembris; Vai veidosim Valsts padomi. *Jurista Vārds*, 2005, 25. oktobris.
- ¹⁶³ Savulaik Latvijas Republikas ministru prezidents Māris Gailis ir teicis, ka ja prezidents tiks ievēlēts tiešās vēlēšanās, bet kompetences paliks tādas pašas, pret viņu radīsies politiskas pretenzijas: no viņa prasīs politisku rīcību, bet tas pārsniegtu viņa Satversmē noteiktās pilnvaras. (Gailis, M. Likumdošanas attīstība – pašvaldību reformu pamats. *Latvijas Vēstnesis*, 1995, 9. marts).
- ¹⁶⁴ Margēviča, A. Neredz jēgu tautas vēlētam prezidentam bez plašākām pilnvarām. *Neatkarīgā*, 2007, 14. jūnijs.
- ¹⁶⁵ Lulle, B. Dažādi viedokļi par un pret tautas vēlēto prezidentu. *Diena*, 2001, 12. decembris.
- ¹⁶⁶ Turpat.
- ¹⁶⁷ Margēviča, A. Neredz jēgu tautas vēlētam prezidentam bez plašākām pilnvarām. *Neatkarīgā*, 2007, 14. jūnijs.
- ¹⁶⁸ Rēcs, A. Tautas vēlēts prezidents – šķeltnieks. *Diena*, 2003, 11. janvāris.
- ¹⁶⁹ Kārklīņa, A. Valsts prezidenta impīčmenta institūta juridiskie aspekti (II). *Likums un Tiesības*, 7. sēj., Nr. 3(67), 2005, marts.
- ¹⁷⁰ Dišlers, K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga : [b.i.], 1930, 152.–153. lpp.

¹⁷¹ Levits, E. Satversme 1995. gada 18. novembrī. *Diena*, 1995. 17. novembris.

¹⁷² Balodis, R. Kā izpaužas Valsts prezidenta kreatīvā funkcija. *Jurista Vārds*, Nr. 1(259), 2003, 7. janvāris.

¹⁷³ Blūzma, V. Latvijas konstitucionālo tiesību vēstures teorētiskās problēmas. *Jurista Vārds*, Nr. 23(528), 2008, 17. jūnijs.

Summary

The paper „The Development of Constitutional Law in Latvia: The Second Period of Independence” covers the period from the restoration of Latvia’s independent statehood in 1991 to the present day. The authors conclude that there are serious problems in terms of capacities, methodologies and economic matters in Latvia at this time – ones that could largely be addressed by improving the country’s institutional system. In particular, the authors argue that the authority of the country’s President should be increased. They believe that this will require amendments to the procedure whereby the President is elected – something that will require constitutional amendments. The authors believe that such constitutional amendments must be approached very carefully and in full cognisance of the principle of constitutional unity.